

Familjearbete- en möjlighet att påverka

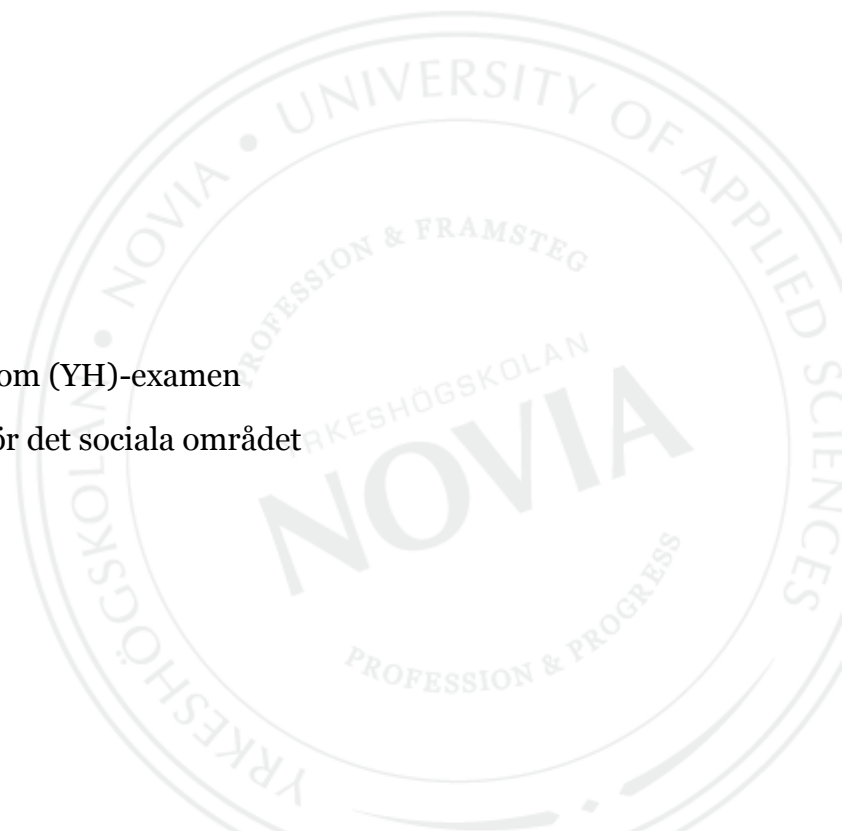
En kvalitativ undersökning om familjearbetet som ett förändringsarbete

Carita Hahtokari

Examensarbete för Socionom (YH)-examen

Utbildningsprogrammet för det sociala området

Vasa 2011

EXAMENSARBETE

Författare:

Carita Hahtokari

Utbildningsprogram och ort:

Det sociala området, Vasa

Inriktning/alternativ/Fördjupning:

Socialpedagogiskt arbete

Handledare:

Mona Granholm och Ralf Lillbacka

Titel: Familjearbete - en möjlighet att påverka

En kvalitativ undersökning om familjearbetet som ett förändringsarbete

Datum 31.10.2011

Sidantal 48

Bilagor 3

Sammanfattning

Syftet med detta examensarbete är att ta reda på vilka utmaningar familjearbetaren möter i sitt arbete. Med hjälp av undersökningen vill jag få en djupare förståelse av och en tydligare struktur över mitt blivande arbetsfält.

Teoridelen behandlar familjearbetarens förhållningssätt, kunskaper, metoder och färdigheter samt centrala principerna för verksamheten. En familjearbetare försöker hitta resurser inom familjen, och serviceformer, som kan påverka familjen och leda till en positiv utveckling. En familjearbetares kompetens innehåller inga fristående tekniker eller praktiska redskap, det är hon eller han själv som är det viktigaste redskapet. Vidare diskuteras familjens betydelse och föräldrarnas färdigheter att främja barnets bästa.

Resultatet av den kvalitativa intervjun visar att familjearbetet är en social serviceform med stora påverkningsmöjligheter. Trots välfärdssamhällets satsningar på barnfamiljer upplever familjerna att stödinsatserna är otillräckliga.

Språk: Svenska Nyckelord: familjearbete, barnets bästa, familj, föräldraskap

BACHELOR'S THESIS

Author: Carita Hahtokari
Degree Programme: Social Welfare
Specialization: Socio-pedagogical work
Supervisors: Mona Granholm and Ralf Lillbacka

Title: Family social work- an opportunity to influence

Date 31.10.2011 Number of pages 48 Appendices 3

Summary

The purpose of this thesis is to find out what kind of challenges a family social worker can meet in his/her job. With the help of my investigation, I want to get a deeper understanding and structural picture of my future job.

In the theoretical part, I give an account of the relationship between family social workers and family members, and the most central principles for doing family social work. I discuss the family social workers' knowledge, methods and qualifications. A family social worker is trying to find the family members' resources and the right form of service, which can bring positive solutions to the family. The family social worker does not provide special techniques or equipment; the family social worker him/herself is the most important piece of equipment. Further on I discuss the meaning of family and the parents' ability to provide for the best of the child.

The result of this investigation indicates that family social work is a form of social service with great opportunities to affect family situations. Despite the welfare society's investments in families with children, families often feel that it is not enough.

Language: Swedish
Family, Parenthood

Key words: Family social work, Child welfare,

Innehåll

1 Inledning.....	1
2 Syfte.....	3
3 Definition av familjen.....	4
3.1 Familjens uppgift.....	5
3.2 Föräldraskapet.....	7
3.3 Riskfaktorer för barnets utveckling.....	8
3.4 Gynnsamma faktorer för barnets utveckling	10
3.5 Samhällets stöd åt familjen.....	12
4 Familjearbetet.....	15
4.1 Bakgrunden till att familjearbetet startades.....	16
4.2 Arbetsformerna.....	17
4.2.1 Förebyggande familjearbete.....	18
4.2.2 Barnskyddsbetonat familjearbete.....	19
4.2.3 Rehabiliterande familjearbete.....	20
4.3 Innehåll och mål.....	21
4.4 Förhållningssätt.....	23
4.5 Centrala principer.....	25
4.6 Kompetens.....	27
4.7 Metoder inom familjearbetet.....	30
5 Undersökningen genomförande och resultatredovisning.....	31
5.1 Undersökningsgrupp.....	31
5.2 Val av analysmetod.....	32
5.3 Undersökningens praktiska genomförande.....	33
6 Resultatredovisning.....	33

7 Kritisk granskning.....41

8 Avslutande diskussion.....43

LITTERATUR

BILAGOR

1 Inledning

Samhället utvecklas med stormsteg och vi med det. Allt fler familjer behöver någon form av stöd och/eller sociala bidrag. Av olika orsaker kan det i en människas liv hända saker som gör att stödbehovet ökar för familjen. Familjens sociala nätverk, som har en uppgift att stöda familjen, har även påverkats av samhällsutvecklingen. Detta leder till att allt fler familjer saknar primära nätverk. Definitionen av familjen, familjens uppgifter och betydelse, har förändrats i jämförelse med den traditionella synen på hur en kärnfamilj ser ut.

Familjen är numera ett diffust begrepp eftersom den traditionella kärnfamiljen inte längre är en självklarhet. Den tidigare uppfattningen av att en kärnfamilj består av mamma, pappa och barn, kan ha ersatts med exempelvis två pappor/två mammor, ensamstående mammor/ pappor, ombildade familjer och så vidare. Variationerna är många och ofta komplexa. Detta behöver inte alltid betyda något negativt. I nybildade familjer kan det vara en resurs för barnen med flera vuxna, förutsett att målet för de vuxna är barnets bästa. Synen på en familj kan ses objektivt, där familjemedlemmarna är de som delar en gemensam bostad. Ett annat synsätt är att se familjen subjektivt, då känslan av samhörighet binder ihop familjen.

Ett barn har rätt till sina föräldrar, rätt att bli hörd och barnets åsikter skall tas i beaktande. Enligt ålder, mognad och utvecklingsstadiet skall familjearbetets verksamhet kartläggas och utvärderas utifrån barnets synvinkel. Med att sätta sig in i hur barnet förstår, tolkar och upplever sin värld och situation visas respekt för barnen och deras behov. En förtroendefull relation med barnen kan byggas upp med hjälp av familjearbetarens öppenhet och ärlighet. Enligt ålder och utvecklingsstadie skall barnen sakligt informeras gällande familjearbetsinsatserna.

Faktorer med skyddande eller gynnsamma effekter kan finnas i barnet själv. Barnets ålder, begåvning och förmåga att använda sin begåvning är faktorer som kan gynna barnet. Familjens strukturerade vardag är faktorer som medverkar till en trygg och gynnsam utveckling för barn. Goda och kontinuerliga relationer mellan familjemedlemmarna och en känsla av att vara respekterad, bekräftad och behövd är viktiga aspekter som barnet bör ha tillgång till. Omgivningen där barnet växer upp kan innebära gynnsamma uppväxtförhållanden. Ur barnets synvinkel kan en positiv dagvårds- eller skolsituation vara betydelsefull. Gynnsamt för barn är att de erbjuds

möjligheter till en meningsfull fritidsaktivitet och betydelsefulla människor i deras nätverk. Människan har oberoende av ålder ett behov av begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet.

Problem kan drabba vilken familj som helst och familjen har i de flesta fall inte själv valt den situation som de befinner sig i. Problem av allvarliga och ihållande slag kan finnas i familjen eller i närmiljön. Dessa problem kan i vissa fall benämnas som risk för barnen. Missbruk, omsorgsbrist, sjukdom (psykisk/fysisk), konflikter, fattigdom eller separationer kan vara några exempel på riskutsättning. Ändå kan barnet klara sig utan några som helst skador. Dessa uppväxtförhållanden bemästrar individerna på olika sätt, vissa klarar problemen bra och andra återigen inte. Det går inte att generalisera i fråga om stress, eftersom upplevelsen och tolkningen av stressen varierar. För att påfrestningarna leder till risk är barnet ofta utsatt för olika slag av påfrestningar på så sätt att hon eller han dras in direkt i problemen. Olika faktorer i händelserna påverkar barnen, ifall effekten blir positiv eller negativ.

Förhållanden i familjen kan äventyra familjemedlemmarnas fysiska, psykiska eller sociala utveckling. Faktorer som kan påverka ett barns sunda utveckling kan vara egenskaper i barnet själv, psykiska sjukdomar, missbruk, våld, skilsmässa eller kris. I dagens samhälle och omgivning finns risker som kan förhindra barns positiva utveckling. Vuxna, ungdomar och även barn, kan uppleva att kraven på att man ska ha ett bra jobb/studieplats, fina kläder och kunna resa utomlands kan bli övermäktiga. Speciellt i familjer med missbruksproblematik där man kanske inte ens har mat för dagen eller rena kläder kan risken för social utslagning vara stor. Droger och alkohol är alltför lättillgängliga och det är lätt att ungdomar med obetydligt stöd hemifrån söker sig till olika gäng för att uppleva gemenskap.

Uppfostringsmodellerna är unika i familjerna, beroende på den unika människan. Exempelvis har samhället och speciellt medierna lyft fram skolans roll i uppfostringsfrågorna. Diskussioner om vem som bär ansvaret för uppfostring av barnen är aktuellt. Det finns delade åsikter om vem som bär huvuduppgiften angående uppfostringsfrågorna. Vissa tycker att huvudansvaret för fostran ligger hos skolans lärare, andra anser att huvudansvaret ligger hos föräldrarna. Trots allt kan vi konstatera att resurserna och färdigheterna inom vissa familjer kan uppfattas bristfälliga. Medlemmarna/vårdnadshavarna i familjen kan sakna möjligheter, färdigheter, modeller och kunskaper för ett tillräckligt bra föräldraskap. En medvetenhet om att vi alla är bara människor med våra fel och brister gör att professionella som jobbar med barn kan få familjemedlemmarna att inse att det finns hopp och att situationen går att förändra.

Barnet lär sig rådande normer, regler och seder genom familjen. Vårdnadshavarnas värderingar om uppfostringsmetoder, relationer, gränsdragning, regler och livsstil kan variera i familjerna, vilket påverkar barnets utveckling. Barnet påverkas ifall vårdnadshavarna inte har samma värderingar i fråga om uppfostringen. Ifall alla parterna fokuserar på barnets/barnens bästa i omständigheter rörande dem, finns det möjligheter till en gynnsam och harmonisk uppväxt för barnet/barnen.

Socialpedagogiken har som mål att lindra sociala problem med pedagogiska medel, inte några fristående tekniker eller praktiska redskap. Vi kan säga att inom arbete med människor är utövaren själv redskapet. Familjearbetarens egna värderingar, normer, livssyn och människosyn är faktorer som starkt påverkar mötet med familjen. Upprätthållandet av balansen mellan personliga och professionella värderingar kan vara dilemma i det praktiska utförandet av familjearbetet. Trots att man inte alltid förstår familjens värderingar eller uppfostringsmetoder borde man acceptera dem, förutsatt att inte barnet eller ungdomen far illa. En utmaning är tolkningen av vad som anses som problem beroende på hur människan upplever situationen och omständigheterna.

Samhällets stödformer finns till förfogande för oss alla, men eftersom individen är unik med sitt unika liv och sina unika behov kan det hända att dessa stödformer inte når/täcker alla problem eller är otillräckliga. Detta ställer en hel del krav på familjearbetaren. Familjearbetaren fungerar som en sorts ”medgångare” som ger stöd och vid behov konkret hjälp till familjer som av olika orsaker riskerar att falla utanför samhället. Familjearbetaren arbetar oftast i familjens hem där hon eller han stöder, informerar och förebygger eventuell utslagning i samhället.

2 Syfte

Eftersom jag antagligen i framtiden kommer att jobba som familjearbetare, har jag valt att skriva om familjearbete för att vara i stånd att utföra arbetet bra, utveckla mig själv inom yrket och som människa. Med forskningen vill jag få en djupare förståelse och en tydligare struktur över det blivande arbetsfältet, samt om de problem som jag sannolikt kommer att möta och hur jag på ett medmänskligt och respektfullt sätt kan lösa dem.

Syftet är att undersöka vilka faktorer familjearbetare, familjer och socialarbetare anser vara av betydelse inom arbetet. Vidare vill jag få en bild av hur respondenterna upplever familjearbetarens och samhällets uppgifter och vilka insatser samhället kunde erbjuda i fråga om stöd åt familjen. Undersökningen har för avsikt att ge en bild av huruvida respondenterna anser att stödet från samhället upplevs som tillräckligt.

Ytterligare utreder jag vilka kunskaper och färdigheter en familjearbetare förväntas ha i sin yrkesroll. I fokus finns också betydelsen av familjearbetarens egenskaper, verktyg och metoder, hur dessa kan stöda familjearbetaren till ett gott resultat. För att undersöka vilka faktorer som kan medverka till en förändring i familjen, granskar jag också hur samarbetet mellan familjen och anställda fungerar inom det sociala området.

I teoridelen behandlar jag familjens och föräldraskapets betydelse med tanke på barnens utveckling. Teoridelen behandlar även bakgrunden till att familjearbetet har startat och vilka former av familjearbete som existerar. Jag tar ytterligare upp metoder, kunskaper och de mest centrala principerna som används inom familjearbete. Teoridelen behandlar också familjearbetarens förhållningssätt. Mitt arbete kommer främst att fokusera på barnskyddets familjearbete, det främsta målet är barnets bästa.

Mitt lärdomsprov kommer att behandla familjearbetarens yrkeskompetens. Jag kommer att skriva om kraven som ställs på en familjearbetare och vilka egenskaper en familjearbetare behöver för att klara av dessa. En familjearbetarens kompetens innehåller inga fristående tekniker eller praktiska redskap, hon eller han själv är det viktigaste redskapet.

3 Definition av familj

Det går inte att avgränsa familjen entydigt eller bestämt. Det handlar främst om personens/personernas subjektiva uppfattning av vilka personer som hör till familjen. Hemmet återigen är den konkreta, fysiska platsen där människor bor och vistas. Författaren framför att hemmet fungerar som en gräns i förhållande till yttre/övriga världen. I hemmet ges familjemedlemmarna möjligheter till struktur och trygghet. Exempelvis kan det i nybildade familjer

finnas personer som upplevs som familjemedlemmar, trots att dessa inte fysiskt bor i samma hem. (Kosonen, 2011, 122).

Hemmet är en omgivning där barnet hittar sig själv och får vara den hon/han är. Hemmet borde vara en plats där barn/unga ges möjlighet att smälta den yttre världen. Det centrala är enligt författaren inte familjens konstruktion eller ålder, det viktigaste är att familjen är känslomässigt hel och trygg. Grundläggande är det sätt hur barnet/barnen blir omhändertaget och älskat i hemmet. Författaren betonar vikten av att medlemmarna i familjen har tillräckligt tid till samvaro, vardagliga rutiner, fest, glädje, trötthet och också fart. (Pohjola, 2005, 58).

En annan syn på familjen är att betrakta familjen som en helhet, där kommunernas socialvård skall stöda familjen genom att ordna behövliga stödformer utgående från familjens behov. (Reijonen, 2005, 10-11). Synen på hur en familj ser ut varierar. Familjemedlemmarnas värderingar, regler och traditioner styr livsstilen inom familjen och genom att dessa är unika, är också uppfostringsmetoderna varierande. Reijonen ser positivt på föräldrarna som uppfostrare. Han har en inställning att alla föräldrar anser att de gör rätt. (Reijonen, 2005, 46). Definitionen av hur en ”normal” familj är, finns bunden till tiden och kulturen. Människans uppfattning om hur en ”normal familj” ser ut i dag, jämförelsevis med den tidigare uppfattningen, har förändrats. Ofta ser den yngre generationen inte föräldrar på samma sätt som den tidigare generationen. (Reijonen, 2005, 51).

3.1 Familjens uppgift

Människor har, förutom de grundläggande fysiska behoven för överlevnaden, också behov av kärlek, ömhet och förståelse. Ett barn är beroende av vuxna vårdnadshavare och deras möjligheter att tillfredsställa barns behov. Familjen har en betydelsefull uppgift och funktion att skapa trygghet åt familjemedlemmarna och denna uppgift kan ingen annan uppfylla. Ett tryggt barn har potentiella möjligheter att utvecklas och växa i enlighet med sin utvecklingspotential.

Familjen kan ha olika funktioner; den kan framkalla trygghet, hot och möjlighet. I en ung människas liv är familjen den främsta och tyngsta påverkaren. Barnet och den unga i familjen påverkas av föräldrarna och övriga familjemedlemmarna. Föräldrarna fungerar som den viktigaste roll- och normgivaren åt barnet/unga. (Helminen, 2006, 37). Medierna tenderar att stämpla

föräldrarna som skyldiga till ansvarslöshet. Den allmänna synpunkten att föräldrarna inte sätter tillräckliga gränser åt sina barn är aktuell. Författaren ifrågasätter detta. Allmänheten funderar enligt henne alltför sällan på orsakerna till det förändrade förhållningssättet. (Fågel, 2011, 73).

Traditionellt har de biologiska föräldrarna rättigheter och skyldigheter gentemot barnet/barnen. Numera förekommer situationer, exempelvis vid provrörsbefruktning och spermadonering, där den juridiska rätten fastställs genom rättegång. Socialt sett är föräldrarna de som sköter om barnets vardagliga behov, exempelvis mat, klädvård, hjälp med läxor, drar gränserna och lär livskunskap. Psykologiskt sett ses de personer som föräldrar som barnet har känslomässiga band till och som barnet själv upplever som sina föräldrar. Barnets grundläggande behov kan alltså tillfredsställas av exempelvis en annan än den biologiska föräldern. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2007, 13).

Mellan familjemedlemmarna försiggår en oavbruten växelverkan inom familjen. Utgångsläget borde vara att alla föräldrar vill sitt barns bästa och agerar enligt det. Jonsson anser att de flesta familjerna lever i goda förhållanden och att föräldrarna sköter bra om sina barn. Barnfamiljerna lever i dag i en ostabil omgivning där människan söker sin plats i samhället, vilket kan påverka barnfamiljernas välmående. Författaren menar också att det materiella välmåendet har ökat, samtidigt som han poängterar att klyftan mellan välbärgade och fattiga har blivit större. (Jonsson, 2011, 11).

Barnskyddslagen definierar i paragraferna 1 och 2 att det främsta syftet är att säkerställa barnets rätt till en trygg uppväxtmiljö, en harmonisk och mångsidig utveckling samt till särskilt skydd. Huvudansvaret är hos föräldrarna eller andra vårdnadshavare. De professionella som arbetar med barn och familjer har i sin tur en skyldighet att stöda föräldrarna i sin uppgift, att erbjuda hjälp i ett så tidigt skede som möjligt och vid behov hänvisa barnet och familjen till barnskyddet. Åtgärder och stödformer ordnas åt föräldrar, förmyndare eller uppfostrare då barnens behov av fostran, vård och omsorg brister. (Barnskyddslagen 417/2007).

Det viktigaste är att hemmet och vårdnadshavarna/föräldrarna innehar en möjlighet att erbjuda redskap till ett helt, gott och tryggt liv för barnet. Med tanke på människornas hektiska livsstil i dag, ifrågasätter Helminen möjligheterna till detta. Trycket till att få/ha en god utbildning, bra jobb och intressanta hobbyn pressar ofta föräldrarna. Arbetslivet kräver idag en stor uppoffring, vilket i vissa

familjer kan drabba barnens välmående. Författaren ifrågasätter ifall den hektiska livsstilen har en negativ påverkan på barnet. (Helminen, 2006, 16-18).

3.2 Föräldraskapet

Efter födseln följer anknytningens faser, tiden då föräldrarna/vårdnadshavarna lär sig tillfredsställa babyens behov. Barnet har olika behov som behöver tillfredsställas. Förutom de fysiska behoven har barnet också ett behov av ett socialt samspel, där vårdarens roll är att tillfredsställa dessa behov. Exempelvis söker ett barn närhet av sina vårdare, då omsorgen handlar om att vara lyhörd och förutsägbar angående barnets behov. Den livsviktiga funktionen vad en god anknytning innebär, är en växelverkan och ett samspel mellan vårdare och barnet. Vårdnadshavaren med sin lyhördhet och sensitivitet finns till och tillfredsställer barnets behov. Föräldraskapet innebär ett tillräckligt bra omhändertagande, där barnet känner sig tryggt och bekräftat. En brist i barnets anknytning till någon vuxen förhindrar ett barns positiva utveckling. Ifall barnets anknytning till sina vårdnadshavare inte fungerar i familjen kan det vara familjearbetarens uppgift att upptäcka, stöda och konkret hjälpa för att barnet skall få en trygg anknytning. (Karlsson, 2008, 11, 68).

Ett barn bör ha rätt till en sund, trygg och harmonisk uppväxtmiljö. Barnen skall ges möjlighet att uppleva känslomässigt stöd, bli bekräftade, uppleva social stabilitet och god stimulans. Att stärka de kognitiva, beteendemässiga och sociala färdigheterna är gynnsamt för barnet. Barns tolkning, upplevelse och förståelse av relationerna inom familjen kan variera beroende på barnets personliga egenskaper och personlighet. Barnen inom samma familj kan vara mycket olika, vilket kräver olika tillvägagångssätt i exempelvis gränssättningen och uppfostringsmetoderna. Barnets positiva utveckling stärks då barnet får beröm, uppmuntran och en känsla av att ha lyckats. Detta höjer självkänslan och gör att individen är mindre sårbar.

Ett sätt för föräldrarna att visa kärlek till sina barn kan också vara gränssättning, ett barn behöver tydliga gränser och rutiner. Dessa faktorer ger barnet en känsla av trygghet och bekräftelse. (Nurminen, 2011, 73). Förhållandet mellan föräldrar och barn kan vara en utmaning, speciellt under brytningsperioden då den unga skall växa till en självständig individ och beteendet kan förändras avsevärt. Relationen kräver tid, förståelse och lyhördhet av föräldrarna. (Helminen, 2006, 54-55).

Kommunförbundet har gett ut en handbok, *Föräldraskapet som rollkarta*. I situationer där exempelvis personalen upplever att föräldraskapet inte fungerar kan handboken vara ett hjälpmedel eller ett redskap vid en bedömning föräldrarnas förmåga att ta hand om sina barn. Rollkartan kan också fungera som hjälpmedel för att kartlägga familjens vardag. (Finlands Kommunförbund, 2000, 5-6). Se bilaga 1.

I huvuddrag har föräldrarna det främsta ansvaret som kärleksgivare, livets och relationslärare, vårdnadshavare och gränssättare. Uppfostringsmetoderna påverkas av kulturen i olika familjer, familjemedlemmarnas individuella skillnader i förhållningssätten och typer av föräldraskap. Det viktigaste är trots allt att bygga upp relationen mellan barn och föräldrar i vardagliga göromål. Då föräldern visar intresse och är lyhörd för hur barnet har det, finns det bättre förutsättningar att hantera utmaningarna senare i pubertetsåldern. (Helminen, 2006, 47-50).

En viktig faktor som jag har valt att ta fram är föräldrarnas grad av närvarande. I detta finns inte bara den fysiska meningen, människan kan av olika orsaker vara frånvarande trots att han/hon är fysiskt på plats. Frånvaron kan bero på olika faktorer, som ett exempel kan nämnas föräldrarnas trötthet i den hektiska livsstilen. (Nurminen, 2011, 79).

3.3 Riskfaktorer för barnets utveckling

Förändringar i familjernas sociala nätverk har en stor betydelse angående behovet av familjearbete. Problem inom familjerna, arbetets och familjens anpassningsförmåga till yrkeslivets krav samt invecklade situationer inom familjen ökar också behovet av stödformer för familjen. (Reijonen, 2005, 19). Arbetslivet är krävande, arbetsgivaren kräver innovation och ständig utveckling av sina arbetstagare. Följden kan vara att jobbet tar så mycket energi så att föräldrarna inte nödvändigtvis orkar med sina barn efter arbetsdagen. Traditioner, normer, värderingar och synen på vad som är normalt har förändrats med tiden. (Fågel, Jonsson, Korvela & Kupiainen, 2011, 12-13).

Situationerna i familjen "lever", omständigheterna och omständigheterna i familjerna förändras beroende på förhållandena både inom och utanför familjen. Barnens ålder, egenskaper och vårdnadshavarnas mängd är mångfaldiga faktorer som kan påverka familjens liv. Exempelvis arbetssituationen och psykisk/fysisk ohälsa kan vara medverkande krafter till någon form av

förändring i familjens liv. Flera av nutidens föräldrar saknar rutiner i sin vardag. Familjemedlemmarna har ingen struktur på exempelvis hur tiden används, hemmets underhållning eller överhuvudtaget organiseringen av sin vardag. (Fågel, Jonsson, Korvela & Kupiainen, 2011, 117).

De som ansvarar för socialvården är enligt Barnskyddslagen skyldig och skall utan dröjsmål ta till stödåtgärder inom öppenvården om:

- 1) Barnets uppväxtförhållanden äventyrar eller inte tryggar ett barns hälsa eller utveckling.
eller om*
- 2) Barnet har ett sådant beteende som äventyrar sin egen hälsa eller utveckling.*

Riskerna för en människas marginalisering eller utslagning är större vid ekonomisk misär, sociala och psykiska problem. Vid ett hot om utslagning inskränks människans funktionsförmåga. Dålig ekonomi kan hindra deltagande i vissa aktiviteter och kan vidare leda till att en integration i samhället förhindras eller fördröjs. Risken för marginalisering är högre då människans förmåga till att lära sig, kunskap och färdighet saknas. Samhällets beslutsfattare har satsat på ungas utbildning och integration i samhället, vilket i och för sig är en skyddande faktor för familjen. (Helminen, 2006, 25-28).

Helminen använder ett forskningsresultat som visar att misär inom familjen ofta följer ett visst mönster. Forskningen gjordes av Lea Pulkkinen (Pulkkinen, 2002; Pulkkinen, 2003; anförda i Helminen, 2006, 22) som har följt med familjer under åren 1960-2002. Enligt dessa forskningar går exempelvis problemen vidare fram till tredje och fjärde generationer. I familjer där funktionsförmågan och den socioekonomiska ställningen var god, fanns det goda förutsättningar för följande generation att inte falla i ett socialt svagt tillstånd. Däremot påvisar forskningen att i de familjer där det fanns ostabilitet (ex. fattigdom, arbetslöshet) i någon form, påverkade detta barnens sociala funktionsförmåga också i vuxenåldern. Forskningen undersökte följande faktorer; människoförhållanden, omsorg om barnen, barnets förhållande till skolan och skolkamrater samt barnets pålitlighet. Då de undersökta var i vuxenåldern uppmärksammades följande omständigheter, en stabil yrkeskarriär, integrationen i samhället och förhållandet till alkoholkonsumtion. (Helminen, 2006, 22-23).

Enligt Borge har uppfattningen om vad som är riskfaktorer för ett barns utveckling förändrats sedan 1980-talet. I vissa familjer kan barnen utsättas för ogynnsamma förhållanden i sin uppväxtmiljö. Från det tidigare sättet att identifiera vad som är skadligt för barn (det vill säga riskfaktorer), har fokuseringen idag övergått till att undersöka hur barn tolkar dessa ogynnsamma förhållanden. I undersökningen försöker man förstå vilka mekanismer som barnet använder för att klara av ogynnsamma förhållanden i sin uppväxtmiljö. Problemen behöver inte vara ett hinder ifall det hittas lösningar. (Borge, 2005, 65).

Problem som en familjearbetare kan möta kan exempelvis vara arbetslöshet, brist på sysselsättning, fattigdom, bristande försörjningsförmåga, sjukdomars sociala konsekvenser, boendesegregation, utsatthet bland barn och unga, äldre, grupper utanför och grupper med flera välfärdsproblem samtidigt. Tendensen att ett problem leder till också andra problem är ett faktum: arbetslöshet kan exempelvis leda till ekonomiska problem, känsla av utanförskap och psykisk ohälsa. (Sandström, 2010, 37-38).

3.4 Gynnsamma faktorer för barnets utveckling

Barnskyddslagen uttrycker att barnets gynnsamma utveckling och välfärd skall vara det centrala inom barnskyddet. Barnskyddet skall vidare stödja föräldrar, vårdnadshavare och andra personer som svarar för barnets vård och fostran. Barn och familjers problem skall förebyggas och problem som observeras skall tillräckligt tidigt ombesörjas. Vid bedömningen av behovet om barnskydd och vid genomförandet av barnskydd skall barnets bästa beaktas i första hand.

Vid bedömningen av barnets bästa skall uppmärksamhet fästas vid hur olika åtgärdsalternativ och lösningar garanterar barnet

- 1) en harmonisk utveckling och välfärd samt nära och fortgående mänskliga relationer,*
- 2) möjlighet till förståelse och ömhet samt övervakning och omsorg i enlighet med ålder och utvecklingsnivå,*
- 3) en utbildning som motsvarar barnets anlag och önskemål,*
- 4) en trygg uppväxtmiljö samt fysisk och psykisk integritet,*
- 5) utveckling till självständighet och mognad till ansvarsfullhet,*
- 6) möjlighet att delta och påverka i frågor som gäller barnet självt samt*

7) hänsyn till språklig, kulturell och religiös bakgrund.

(Barnskyddslagen, 13.4.2007/417).

I familjen kan det finnas många faktorer som kan listas som brister. Detta kan ge en känsla av hopplöshet åt både klienten och även i vissa situationer familjearbetaren. Det är viktigt att först och främst kartlägga klientens egen syn på situationen, vilka problem han eller hon anser att det finns. Det kan hända att klientens, eventuella anmälnaren av barnskydd och familjearbetarens syn om vad som är problem avviker helt från varandra. Ett användbart tankesätt i liknande situationer är att försöka tyda det negativa som finns inom familjen till något positivt. Familjemedlemmarnas egenskaper kan omformuleras exempelvis på följande sätt; lat kan lika gärna betyda att personen är eftertänksam och lugn, aggressivitet kan omvändas till stark. (Berg, 1991, 12, 96).

Psykisk eller social stress leder inte alltid till risk. Faktorer som kan betyda risk och kan inverka ogynnsamt på barnen är beroende av hur allvarlig risk det är fråga om, varaktigheten av riskfaktorer och typen av risk. Andra faktorer som också spelar in är barnets egna individuella förhållanden och egenskaper, samspelet i familjen och omgivningen runt omkring barnet. Barn är unika i fråga om stresstålighet och det går inte heller att generalisera förståelsen och upplevelsen av stress. I forskningen har betoningen varit på den betydelse risken får för barnet. Flera riskfaktorer samverkan kan bidra till att ett utsatt barn kan påvisa resilient beteende. Enligt dessa bedöms ifall barnet visar tecken på resiliens. (Borge, 2005, 61, 63).

En förklaring på vad ordet resiliens betyder är enligt Stockholms resilienscenter en motståndskraft och förmåga till återhämtning efter störningar eller kriser. Ordet kommer från engelskan, där den direkta översättningen är *spänst* och *elasticitet*. Resiliens har en innebörd av att barn kan fungera bra i sociala situationer fastän han eller hon exempelvis kan ha varit utsatt för en hotande omgivning. Förhållanden där ett barn växer upp kan ses som riskfyllda. Dock kan ett barn fungera normalt. Utvecklingen hos dessa utsatta barn kan ändå vara positiv, de kan klara sig utan några som helst psykosociala störningar. Reaktionen kan förklaras med ordet resiliens. Enligt barnpsykiatern Michael Rutter är resiliens en process, vilken gör att utvecklingen slutar med ett positivt eller tillfredsställande tillstånd trots utsatthet. (Borge, 2005, 65-66. www.stockholmresilience.org 2011).

Alla människor/barn är sårbara. Barns förmåga att möta motgångar, påfrestningar och risk i livet varierar eftersom alla är unika varelser och upplevelsen betyder inte samma sak för alla. Barn kan utveckla eller inneha en motståndskraft och självkorrigering tendenser för att klara av dessa.

”Maskrosbarn” och ”orkidebarn” är benämningar som till en del kan förklara varför vissa barn klarar sig i livet trots utsatthet för risk. Maskrosbarnen med sin förmåga att använda sin speciella motståndskraft, bemästring och återhämtningsförmåga för att undgå konsekvenserna av en besvärlig uppväxttid. Dessa barn har speciella, beskyddande egenskaper som gör att de klarar sig trots allt. Samverkan mellan förhållanden i miljön och individens egenskaper gör att maskrosbarnen lär sig med tiden att hantera och bemästra situationen. Individen som utsätts för stress och risker stålsätter sig, vilket kallas ”tefloneffekt”. ”Orkidebarn” är återigen känsliga barn, som trots en sund och riskfri uppväxtmiljö kan ha svårt att klara sig i livet. (Borge, 2005, 13).

Helminen benämner barnfamiljernas ekonomiska situation, boendeförhållanden och föräldrarnas utbildning och arbete som yttre resurser. Författaren synliggör de inre resurserna med familjens historiska bakgrund, sociala nätverk och förhållandet mellan barn och föräldrar. Dessa faktorer påverkar hela familjens välmående och utveckling. Ju bättre fungerande faktorer det finns inom familjen, exempelvis samhörighet, varaktighet, meningsfullhet, tydlig kommunikation, självständighet, uppgiftsfördelning och flexibilitet desto mer kan den sociala funktionsförmågan hos familjemedlemmarna förbättras. (Helminen, 2006, 16-18, 38-41).

3.5 Samhällets stöd åt familjen

Exempel på orsaker till de ökade behoven av service kan vara en försvagad funktionsförmåga av olika orsaker, en ansträngande situation inom familjen, sjukdom, förlossning eller någon annan motsvarande situation. Familjearbetaren har en plikt och en skyldighet att synliggöra problemen både inom familjen och i samhället. Allas mål torde vara att hitta lösningar som gynnar hela familjen. Barnen är vår framtid och det är de som i sin tur bygger upp det framtida samhället. (Helminen, 2006, 32).

Samhällsuppgiften är att förebygga och lösa sociala problem som hotar integration och inkludering i samhället. Politiskt sett kan man säga att det uppstår olika samhällsrörelser som har för avsikt att förbättra människors liv och villkor. Ur samhällets synvinkel finns dessa möjligheter inom familj,

förskola, skola och vidare arbetsplatser. Där det finns risk för marginalisering eller utstötning, är det samhällets uppgift att utveckla metoder för att undvika dessa.

Enligt grundlagen har kommunen ett ansvar och en skyldighet att ordna den behövliga sociala servicen i enlighet med kommunens och dess invånares behov. Kommuninvånaren har vissa lagstadgade rättigheter, vilka är indelade i subjektiva rättigheter som kommunen är skyldig att ordna åt kommuninvånarna (exempelvis barndagvård), anslagsbundna rättigheter är individens rätt till service inom ramen för de anslag som kommunen har reserverat för ändamålet. (Lagstadgade tjänster inom social- och hälsovården, Broschyrer 2001:7).

Finlands socialpolitik grundar sig på en välfärdsstatsmodell. Målet med socialskyddet är att trygga samhällsinvånarnas välbefinnande, hälsa och trygghet. Samhället har lagstadgade tjänster för barnfamiljerna; barnbidrag, dagvård, hälsovård och skolsystemet som alla tar del av. Förutom basservicen finns serviceformer som grundar sig på individuella behov. Detta kan benämnas som ett skyddsnät och det skall finnas tillgängligt för de familjer där basservicen inte räcker till. (Jonsson, 2011, 12).

Med socialvård avses enligt § 1 i Socialvårdslagen: *Socialservice, utkomststöd, sociala understöd, sociala krediter och med dessa sammanhängande funktioner som är avsedda att främja och upprätthålla enskild persons, familjs och samfunds sociala trygghet och prestationsförmåga.* Enligt § 17 i Lagen om socialvård har kommunen en plikt att ombesörja följande former av socialservice: socialarbete, rådgivning i uppfostrings- och familjefrågor, hemservice, boendeservice, anstaltsvård, familjevård och verksamhet i sysselsättningssyfte och arbetsverksamhet för handikappade. Även *ordnande av barn- och ungdomsvård, barndagvård, specialomsorger för utvecklingsstörda, service och stöd på grund av handikapp och service i anslutning till missbrukarvård, de uppgifter som föreskrivits för barnatillsyningsmannens och andra åtgärder för utredande och fastställande av faderskap och tryggande av underhållsbidrag, liksom även åtgärder i samband med adoptionsrådgivning och medling i familjefrågor och medling vid verksställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt samt för ordnande av stöd för närståendevård och annan socialservice.* (Socialvårdslagen 17.9.1982/710).

Barnskyddslagen (2007/417) definierar vidare stödåtgärderna inom barnskyddets öppenvård på följande sätt:

- 1) stöd för utredning av barnets eller familjens problemsituation,
- 2) ekonomiskt eller annat stöd för barnet i skolgången, vid anskaffning av yrke och bostad, placering i arbete, fritidsintressen, upprätthållandet av nära mänskliga relationer och tillgodoseendet av andra personliga behov,
- 3) en stödperson eller stödfamilj,
- 4) vård- och terapier service som stöder barnets rehabilitering,
- 5) **familjearbete**,
- 6) placering av hela familjen i familje- eller anstaltsvård enligt 37 §,
- 7) referensgruppsverksamhet,
- 8) semester- och rekreationsverksamhet, samt
- 9) andra tjänster och stödåtgärder som stöder barnet och familjen.

Enligt Barnskyddslagen är den öppna vårdens syfte att med stödåtgärder främja och stödja ett barns positiva utveckling, samt stödja och stärka föräldrarna/ vårdnadshavarna/personerna som svarar för barnets förmåga och möjligheter i att fostra barnet. Stödåtgärder inom öppenvården skall ordnas i mån av möjlighet i samarbete med barnet samt föräldrarna, vårdnadshavarna eller andra personer som svarar för barnets vård och fostran. Vid barnskyddsfall där otillräcklig försörjning, bristfälliga boendeförhållanden eller avsaknad av bostad eller när dessa omständigheter utgör ett väsentligt hinder för barnets och familjens rehabilitering, skall kommunen direkt ordna tillräckligt ekonomiskt stöd samt rätta till bristerna i boendeförhållandena eller ordna en bostad som motsvarar behovet. (Barnskyddslagen, 2007/417).

FN:s nationella konvention om barnets rättigheter är en av hälso- och socialvårdsministeriet utgiven (1991) handlingsplan som beaktar barnens bästa och behov. Konventionen förpliktar staten, kommunerna och föräldrar/andra vuxna att arbeta för barnens bästa och barnens rättigheter. I konventionen betonas också säkerställande av service och ekonomiska resurser för familjer. Kommissionen är riksomfattande, bred och en gemensamt antagen barn- och familjepolitisk strategi för att utveckla och följa upp barnens och barnfamiljens levnadsförhållanden och välmående i Finland.

Grundtankar i konventionen om barns rättigheter:

- *Alla barn har samma rättigheter och lika värde.*
- *Varje barn har rätt att få sina grundläggande behov uppfyllda.*
- *Varje barn har rätt att få skydd mot övergrepp och utnyttjande.*
- *Varje barn har rätt att få uttrycka sin mening och bli respekterat.*

Totala antalet barn/unga som är placerade utanför hemmet beräknas vara 16 000 enligt THL:s nyaste undersökning. Antalet omhändertagna eller omplacerade barn/unga minskade under år 2009. Å andra sidan ökade antalet brådskande placeringar. Orsaken kan också vara att vårt servicesystem numera fångar de svårast drabbade barnen/unga. Författarna förmodar att antalet barn/unga som är i omedelbar fara har ökat. Forskningsresultaten visar inte det mänskliga lidande eller den nöd som barn/unga kan befinna sig i. Författarna ställer sig också tveksamma till den ekonomiska faktorn. Kan det vara så att eftersom institutionsvården är dyr, så har speciellt de små kommunerna svårt att få pengarna att räcka till. Författarna ifrågasätter det att behovet skulle ha minskat. (Fågel, Jonsson, Korvela & Virtanen, 2011, 49).

4 Familjearbete

Familjearbetet genomgår ständiga förändringar, är under utveckling i kommunerna och nya metoder kompletterar de gamla metoderna. Eftersom yrkesbenämningen är synnerligen ny i den form den nu är, finns det ingen specifik arbetsbeskrivning eller uppgiftsbeskrivning. Utgående från kommunens och dess invånares individuella behov struktureras och formas familjearbetarens arbetsuppgifter. Det förekommer skillnader i kommunerna, exempelvis familjearbetarens närvaro vid klientens besök till mödra- och barnrådgivningsbyrån. I vissa kommuner har beslutsfattarna insett nyttan av denna form av verksamhet. Formen ger information om vad, hur, när och varför familjearbete existerar. Verksamheten möjliggör också ett kontaktskapande med familjen i ett tidigt skede och dessutom sänker det ribban för familjen att söka hjälp i framtiden. (Reijonen, 2005, 7-10).

Familjearbete är ett socialt arbete där målet är att lösa familjens utmanande livssituationer i vardagen och/eller problem på ett sätt som gynnar familjen och familjemedlemmarnas välmående och trygghet. Ofta kan det handla om små insatser som hjälper familjen att orka i sin vardag. Järvinen betonar individens och familjens unikhet. Behovet av stöd och hjälp varierar enligt familjens/individens situation och omständigheter i deras liv. Därför kan behovet av familjearbete variera bland familjerna. Vissa behöver mera intensifierat stöd, emedan det för andra familjer räcker med tillfälligt och kortvarigt stöd. Betoningen i familjearbetet skall enligt Järvinen vara hoppfullhet och en tro på familjens resurser för att bygga upp en bättre framtid för familjen. Reijonen ser det också som ett socialt arbete, men han definierar det mera konkret, det är fråga om bland annat uppfostring, rådgivning och handledning. I familjearbetet är det centrala att gå bredvid, inte göra för

klienten. Målet är att klienten skall klara sig självständigt i sin vardag. (Järvinen, 2007, 15, Reijonen, 2005,19).

Sandström definierar det sociala arbetet som att möta människor som lever i svåra livssituationer och behöver handledning. Orsakerna till att livssituationen har blivit svår kan exempelvis vara ekonomiska problem, relationsproblem mellan familjemedlemmarna, missbruk, någon familjemedlems risk för utslagning, psykisk, fysisk eller social ohälsa som leder till komplikationer eller funktionsnedsättning. Den som utför det sociala arbetet skall bistå med att hitta lösningar och nya vägar för hanteringen av problemen. Förhållandena inom familjen är viktiga, ändå bör en fokusering också finnas på förhållanden och villkoren ute i samhället. Samhällsförhållanden bidrar till vilka möjligheter och inskränkningar det finns. Till en familjearbetares uppgift hör att företräda och bistå familjen genom att skapa möjligheter till en positiv utveckling i samhället. (Sandström, 2010, 18-19).

4.1 Bakgrunden till att familjearbetet startades

Utvecklingen inom familjearbetet har under det senaste decenniet genomgått stora förändringar. Egentligen startades den första utbildningen av Mannerheim barnskyddsförbund efter kriget. Då var benämningen hemhjälpare som jobbade i familjer som hade exempelvis ekonomiska svårigheter eller ett stort antal barn. Hemvårdarnas syfte var att hjälpa medellösa och familjer med många barn för att göra det möjligt för mammorna att delta i arbete utanför hemmet. Dessutom var familjearbetares uppgift att stödja i vardagssysslor hemma. Syftet var att erbjuda praktisk hjälp i barnens skötsel och hemmets sysslor. Senare konstaterades att det fanns mångfaldiga problem inom familjerna och målet var att hjälpa i uppfostringsfrågor och uppmuntra till en inkludering i samhället. (Reijonen, 2005, 7- 9).

Efter att det i samhället koncentrerades på öppen vård framom institutvård, ökade behovet av familjearbete inom sociala branschen. 1980 talet var en vändpunkt då utbildning på institutnivå startades. Examensbenämningar var då socialhandledare, handledare för utvecklingshämmande och socialpedagoger. Numera strävar man efter att utföra det sociala arbetet på ett klientnära sätt som stöder sig på mångkunnande. Författaren betonar att det främsta behovet finns inom barnskyddsarbetet. (Reijonen, 2005, 7- 9).

4.2 Arbetsformerna

Familjearbetets arbetsformer kan skilja sig från varandra och typerna kan indelas på följande sätt; förebyggande familjearbete, barnskyddsbetonande intensifierat familjearbete och rehabiliterande familjearbete. Sektorerna som en familjearbetare kan jobba inom kan vara exempelvis hemservice för barnfamiljer, hälsovård, rådgivningsbyråer, eller dagvård beroende på kommunernas behov, satsningar av föreningar och projekt som har en avsikt att leda till familjernas välmående. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2007, 32-34).

Arbetsformerna varierar inom kommunerna, beroende på vilken syn beslutsfattarna har angående området. Vissa kommuner har insett vikten av det förebyggande arbetet och har anställda familjearbetare exempelvis vid barndagvårdsenheter. Andra kommuner återigen rycker in med familjearbete då det finns oro om barnets/barnens välmående, trygghet eller utveckling. I situationer där det förekommer befogad oro för barn/barnet blir arbetsformen barnskyddsbetonat. Familjearbetet kan också fungera som en köptjänst av exempelvis tredje sektorn. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2007, 32-34).

4.2.1 Förebyggande familjearbete

Familjearbetet har uppgiften att fungera som stöd åt familjen och har som mål att upprätthålla och öka familjens välmående i olika livssituationer tillsammans med familjen och eventuella samarbetsparter. Familjearbetaren hjälper familjen att hitta familjemedlemmarnas befintliga resurser och stöder familjen i hanteringen av sin vardag. Det förebyggande arbetet kan vara belönande eftersom det kan åstadkomma positiva förändringar i familjen med relativt små insatser på relativt kort tid. I denna arbetsform poängteras ett tillräckligt tidigt ingripande. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2007, 32-34).

Barnfamiljernas hemservice är inte en subjektiv rättighet för familjen, utan den kan bara beviljas åt barnfamiljen enligt behov och efter prövning. Serviceformen innebär att familjearbetaren stöder och hjälper familjen i konkreta saker som exempelvis boende, personlig omsorg, skötsel av barn, uppfostringsfrågor och hjälp i hanteringen av familjens vardag. Någon speciell situation i familjen

har kunnat leda till att behovet av stöd har uppstått. Situationer då behovet har uppstått kan exempelvis vara sjukdom, förlossning eller en annan ansträngande situation som har förminskat familjens funktionsförmåga. Familjen själv kan ha tagit kontakt för att få stöd. Serviceformen är vanligtvis avgiftsbelagd, men kan vid behov beviljas avgiftsfri ifall det erbjuds som öppna vårdens serviceform inom barnskyddet. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2007, 35-39).

Rådgivningsbyråer kan ha en familjearbetare som arbetspartner. Den sektorn erbjuder inte praktisk hjälp i barnens eller hemmets skötsel, till skillnad från arbetet i hemservicen. Det handlar mera om att stöda föräldrarna i sin föräldraroll och bemästring av sin vardag med hjälp av samtal. Exempel på situationer då denna form är nödvändig kan vara vid föräldrarnas trötthet, en lindrig depression eller osäkerhet i fråga om uppfostringen av sina barn. Formen är i allmänhet avgiftsfri. Diskussioner har förts ifall formen kunde vara tillgänglig även för familjer där det inte finns problem. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2007, 39-40).

Familjearbetare kan också fungera i samarbete med dagvårdspersonal och skolor. Situationer som kan ha lett till ett behov av en familjearbetare kan vara barnets beteende i dagvården eller skolan, familjens bristfälliga resurser eller kris i familjen. Familjearbetarens uppgift kan exempelvis vara att stöda barnet i läsläsning eller hjälpa barnet att få en hälsofrämjande dygnsrytm. Trots att familjearbetaren arbetar med det individuella barnet, tas barnets familj också i beaktande i verksamheten. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2007, 40-43).

4.2.2 Barnskyddsbetonat familjearbete

Öppna vårdens stödåtgärder sätts in i ett så tidigt skede som möjligt. Inom familjer, där det kan ha uppstått problem med ex. ekonomin, någon grad av oro över att barn far illa, en kris, missbruk eller svårigheter att hantera vardagen, är familjearbetarens uppgift att identifiera familjens behov av stöd enligt helhetsbedömning av omständigheterna och situationen. Utgående från helhetsbilden gör familjearbetaren tillsammans med familjen och socialarbetaren en kartläggning av familjens problem, resurser och behov. (Järvinen, 2007, 16).

En familjearbetare som arbetar inom barnskyddet arbetar mera målinriktat, planerligt och ofta mera intensivt för att stöda barnet och familjen. Stödformen är avgiftsfri och ordnas på basen av

socialarbetarens beslut. Oro och fara för barnets trygghet och förhållanden i hemmet kan ha uppstått och en barnskyddsanmälan har gjorts. Förhållanden och situationen i familjen kan ofta vara mångproblematisk. Arbetsmetoderna är förutom stödjande också mera kontrollerande då det handlar om klienter inom barnskyddet. Familjearbetaren kan vara påtvingad, vilket kan leda till känslor av rädsla, ångest och frustration hos familjemedlemmarna. Känslorna är ännu starkare ifall familjen inte inser orsaken till familjearbetet och saknar motivation till förändring. Utredningen av familjens situation och en kontinuerlig utvärdering pågår i processen för att åstadkomma en förändring i familjen. Klientplanen görs i samarbete med familjen, familjearbetaren och eventuellt övriga specifika stödformer. Enligt familjens behov sammanställs i samråd med familjen ett team av behövliga samarbetsparter. Teamet kan exempelvis bestå av en familjearbetare, en socialarbetare och en psykolog. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2007, 43-44).

Det centrala är barnets bästa och agerandet skall grunda sig på Barnskyddslagen. Reijonen poängterar samarbetet med familjen och övriga samarbetsparter. Behovet av stödet varierar. Det kan vara fråga om tillfälligt stöd, men även långvariga klientförhållanden förekommer inom barnskyddet. Formerna av stödet varierar också. Det kan handla om stöd i vardagen eller också kan målet vara att korrigera situationen i familjen. (Reijonen, 2005, 7-10).

Familjearbetaren kan komma med i bilden redan vid graviditeten. Stödet är preventivt och kan erbjudas till familjer där det finns en oro för att barnet inte förmodas få en sund utveckling. Orsaker till att en oro har kommit fram kan vara faktorer som kan anses riskfyllda. Oron kan bero på en misstanke om föräldrarnas förmåga till ett tillräckligt bra föräldraskap. Familjearbetaren kan stöda föräldrarna under tiden då föräldraskapet växer fram. Målet med detta är att utveckla en trygg anknytning, trygga vuxenrelationer och ett tillräckligt bra föräldraskap. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2007, 32-33).

I Barnskyddslagens 25 § poängteras att ett inledande av en klientrelation inom barnskyddet kan uppstå efter att en barnskyddsanmälan kommit till socialbyråns kännedom. Anmälningsskyldigheten är över tystnadsplikten och den som gör en anmälning skall informera vilka omständigheter som har lett till en anmälan. Anmälningen måste utredas och bedömas om det finns behov av barnskydd. Barnskyddsanmälningarna registreras och innehållet skall framföras. En föregripande anmälning kan göras före ett barn har blivit fött, ifall misstanke finns att barnet efter födseln kommer att behöva stödåtgärder. Barnet blir då klient efter att hon eller han fötts. Vidare definieras i Barnskyddslagen att en klientplan alltid skall göras, då en familj är klient inom

barnskyddet. Klientplanen skall, om det inte finns något uppenbart hinder för det, göras upp och ses över i samråd med barnet och vårdnadshavaren. (Barnskyddslagen 2007/417).

4.2.3 Rehabiliterande familjearbete

Järvinen definierar arbetsformen med att det är fråga om en långvarig, stor och ständig oro för barnet/familjen. Familjen kan ha drabbats av en kris och de har inte resurser/förmågor att bemästra situationen. Situationen är problematisk och kräver en omedelbar förändring. Familjen kan ha fått olika former av stödinsatser, men har trots det inte lyckats minska på oron för barnet/familjen. Orsakerna till oron kan exempelvis vara vårdnadshavarnas orkeslöshet, missbruksproblematik, psykisk ohälsa, våld, allvarliga brister i familjerelationerna, barns skolgångssvårigheter, beteendestörningar eller brister i uppfostringsmetoderna. Efter att alla tänkbara stödformer inom öppna vården har prövats och konstaterats inte vara tillräckliga, kan en omplacering vara ett alternativ. Lösningen kan vara omhändertagning, en omplacering av barn/familj till exempelvis en barnskyddsenhet, ett skyddshem. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veisilä & Virolainen 2007, 46-48).

Målet med familjearbetet är att stöda och främja barnens gynnsamma utveckling. Stödet från familjearbetaren består av att stöda familjen till att bli självständig och stärka föräldrarna i föräldraskapet. Trots att familjen ses som en helhet är barnens välmående det centrala. Familjearbetarens uppgift är att hitta behövliga resurser inom familjen, stärka relationerna mellan familjemedlemmarna och motivera familjemedlemmarna till den förändring som gynnar barnets bästa. Familjearbetaren kan också hjälpa föräldern att se omplaceringen som en ny möjlighet att utvecklas som förälder. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veisilä & Virolainen 2007, 46-48).

Barnskyddslagen definierar barnskyddets öppenvård i paragraferna 36, 37 och 38 på följande sätt: Öppna vården består av stödåtgärder för att trygga barnets och föräldrars behov: stöd för utredning av problemsituation, utkomst och förebyggande utkomst, stödperson eller stödfamilj, vård och terapitjänst, familjearbete, hela familjens placering i familje- eller anstaltsvård, referensgruppsverksamhet, semester- och rekreationsverksamhet samt andra nödvändiga tjänster och åtgärder för att stöda barnet och familjen. I omständigheter där barnet inte anses få den vård och omsorg som uppfyller kriterierna för en gynnsam uppväxtmiljö i hemmet och alla andra stödåtgärder har prövats utan resultat kan barnet ensamt bli placerat utanför hemmet. Enligt

Barnskyddslagen skall ett barn som är i omedelbar fara eller i behov av skydd bli brådskande placerat utom hemmet. (Barnskyddslagen, 2007/417).

4.3 Familjearbetets innehåll och mål

För att familjearbetaren skall få en helhetsbild av familjens resurser och problem, bör hon eller han se familjen som en unik helhet med sina inre och yttre resurser. Målet med familjearbetet har nåtts då familjearbetaren inte längre behövs, det vill säga familjen blir självständig och klientskapet kan avslutas. Enligt Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä och Virolainen är målet med familjearbetet också en förminskning av antalet omhändertagningar av barn och unga. (Reijonen, 2007,11).

Vid inledandet av samarbetet mellan familjen och familjearbetaren träffas familjen, socialarbetaren och familjearbetaren för att göra en utredning av behovet av barnskydd. Ifall behov av barnskydd existerar, görs en individuell klientplan tillsammans med familjen, den ansvariga socialarbetaren och familjearbetaren. I klientplanen försöker de involverade komma fram till gemensamt utformade mål. Efter insatt familjearbete görs en utvärdering med jämna mellanrum, då det bedöms om man har uppnått målen. Utvärderingen, ifall fortsatta åtgärder behövs och i vilken omfattning skrivs. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2007, 78-80).

Familjearbetets innehåll och mål är enligt XX stads bastrygghetssidor på internet och Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen (2007, 85):

- tryggnade av barnets bästa
- individuellt stöd av funktionsförmågan och hjälp med vardagliga sysslor
- stöd i upprätthållandet av parrelationer och föräldraskapet
- handledning och stöd åt föräldrarna i uppfostrarrollen
- stöda familjen till goda färdigheter i interaktionen
- stöda och stärka familjens nätverk
- fritidssysselsättning
- samarbete mellan nätverk och myndigheter
- stöd åt föräldrar, ge råd i fostringsfrågor, hjälp med att sätta gränser
- stödjande i krävande livssituationer

- strukturering av problem och behov
- bistå, utan att glömma klientens självaktning
- övervakande träffar
- medling vid exempelvis skilsmässor

Familjearbetets mål

- individuellt stöd i svåra situationer
- trygga barns och ungdomars intresse
- stärka de resurser som finns i familjen
- hjälp till självständighet
- förebyggande åtgärder
- informera

Barnskyddslagen förpliktar familjearbetaren att jobba för barnets bästa och stöda familjen. Enligt lagen har kommunerna en skyldighet att vid behov ordna stödperson, tillräckliga terapiformer, stöd i skolgången, hjälp till val av yrke och bostad, hobbyn och ordna semester- och fritidsverksamhet. Reijonen anser att barnets bästa sällan entydigt och enbart handlar om stödet, arbetet för med sig också en kontrollerande faktor. Han ifrågasätter ifall barnen har tagits i beaktande i familjearbetet eller handlar familjearbetaren främst utgående från vuxna familjemedlemmar och deras livssituation. (Reijonen, 2005, 10-11).

4.4 Familjearbetarens förhållningsätt

Förändringar i livssituationen kan vara ett hot mot människans fysiska, psykiska och sociala välmående. Detta kan påverka familjen i en riktning där de inte längre klarar av att bemästra sin vardag och någon form av hjälpbehov uppstår. Att söka hjälp väcker ofta känslor av hopplöshet, skam och skuld hos familjen. En yrkeskunnig familjearbetare förstår familjens situation som en

helhet och tar i beaktande situationen ur klientens synvinkel. Empati, finkänslighet, respekt, intresse och ett människovärdigt bemötande kan motverka klientens upplevelse av hopplöshet. Bemötandet sker här och nu. Med en positiv inställning kan familjearbetaren inge klienten självförtroende och en positiv känsla. (Helminen, 2006, 157-158). Berg är inne på samma positiva tankesätt. Han anser att en positiv inställning hjälper människan att åstadkomma resultat. Man ska sätta sig in i familjens värld, den situation han eller hon befinner sig i och försöka förstå varför individen reagerar, agerar och beter sig på ett visst sätt. (Berg, 1991, 24).

Framför allt bestämmer och präglar de olika lagarna och handboken om yrkesetiska reglerna klientens ställning och rättigheter. Lagarnas och förordningarnas syfte är att trygga klienten ett gott bemötande och en likvärdig behandling av ärenden gällande familjen. Syftet med detta är också att vägleda familjearbetaren i sin yrkesutövning. De yrkesetiska reglerna kan fungera som en vägvisare vid åtgärder där exempelvis lagdefinitionen inte direkt räcker till. Det finns inga specifikt definierade förhållningssätt för alla situationer som uppstår inom det sociala arbetet. Tystnadsplikten och sekretessen är centrala i relationen mellan professionella och familjen. Detta är betydelsefullt med tanke på att skapa en förtroendefull relation till familjen.

Järvinen poängterar tillvägagångssättet i klientmöten. Familjearbetaren skall med sitt beteende och agerande förmedla känslan av respekt inför familjens unika liv och livssyn. Familjen har sina unika värderingar, traditioner och sin livssyn, där familjearbetarens uppgift är att flexibelt stöda och handleda till en positiv förändring/effekt som gynnar familjens bästa. För att förhållandet mellan familjemedlemmarna och familjearbetaren skall kunna bli bra och förtroendefullt, skall förhållningssättet bygga på öppenhet, ärlighet och förtroende. Om relationen är förtroendefullt, vågar människorna ta till tals även obekväma saker. Ofta finns samarbetsparter med i processen. Också i den situationen är öppenhet och ärlighet avgörande. Familjen har rätt att veta vilka samarbetsparterna är, vilken information som förmedlas vidare och varför. Till familjearbetarens uppgifter hör att informera om övriga serviceformer. Familjen skall ses som en helhet, där familjen ges möjligheter till val och självbestämmande. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2007, 18-23).

Ett faktum är att den som utför familjearbete inom familjen innehar en viss maktposition. Rollen som hjälpare och kontrollant kan stå i konflikt till varandra. Upplevelsen av den ojämna ställningen kan kännas obekvämt för båda parterna. Att utgå från familjens behov skall vara det centrala. Ifall det inte finns en god lösning är det familjearbetarens ansvar att välja det alternativet som medför

minsta möjliga skada åt familjen. (Fackorganisationen för högutbildade inom socialbranschen, 2005, 12-13).

Den grundläggande principen för ett gott bemötande är respekten gentemot människan, oberoende ålder, kön, vilken form av vård och/eller service som människan behöver. De vägledande principerna inom service av god och hög kvalitet är att främja och stöda god livskvalitet och utkomst. Livskvalitet kan däremot vara svårt att definiera. Uppfattningen om en god livskvalitet är ändå i stort sett allt som krävs för att människan skall må bra. Faktorer som påverkar en god livskvalitet kan vara och är individuella. När vi bedömer livskvaliteten kan tolkningarna variera. Individen som en unik person kan själv se sin situation på ett annat sätt än en utomstående. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2007, 15-16).

4.5 Centrala principer

Centrala lagar är Grundlagen, Barnskyddslagen, Socialvårdslagen, Lagen om klientens ställning och rättigheter samt de av social- och hälsovården utgivna etiska reglerna. Talentia (fackorganisationen för det sociala området) och Super (fackorganisation för närvårdare) har publicerat handböcker om de centrala principerna och etiska reglerna inom social- och hälsovårdsområdet. Syftet med dessa regler och lagar är att tillgodose familjen ett tryggt och gott bemötande. Familjearbetaren skall också ta i beaktande familjens unika situation och anpassa sin verksamhet enligt familjens behov. Familjearbetet är ett samhälleligt och socialt arbete där målet är att finna lösningar till problem och utmanande livssituationer i familjerna. Beroende på situationen och familjens problematik skall familjearbetaren agera på ett människovärdigt sätt gentemot familjen och hennes/hans agerande får inte bryta mot lagen. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2007, 15-16).

Familjearbetaren skall i sitt beteende och agerande uppmärksamma mångfalden av hur en familj kan se ut nuförtiden. Familjens egen syn på sin familj är unik och till den professionella familjearbetarens yrkeskompetens hör ett respekterande av detta. Familjearbetaren jobbar i familjens hem där hon eller han arbetar för familjen och familjemedlemmarnas bästa. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2007, 1-14).

Järvinen betonar tre centrala principer och utgångspunkter att följa: en klientorienterad, en familjeorienterad och en barnorienterad. Som utgångspunkt är familjen, vuxna och barn självständiga deltagare i processen. Familjearbetaren utövar sitt yrke i familjens hem där familjen ses som en helhet och agerandet skall flexibelt, respektfullt och individuellt gynna varje familjemedlem.Handledningens och stödets mål skall vara en stärkning av familjens befintliga resurser. För att en familjearbetare skall veta vilka behov familjen har, är en utredning av familjemedlemmarnas behov, önskemål och åsikter ett måste. I familjen kan det förekomma situationer där medlemmarna inte ser objektivt på sitt liv och inte nödvändigtvis ser att något är fel. Då kan familjearbetaren vara en person som bistår med olika alternativ. I sådana situationer kan familjearbetaren använda sig av hjälpmedel, exempelvis en tidsanvändningskarta. Familjemedlemmarna informeras om sina rättigheter och stödformer. De har självbestämmanderätt över sitt liv. Ansvar är hos familjen och familjemedlemmarna tas med i beslutsfattandet angående ärenden som gäller dem. Familjearbetarens sätt att stöda familjens val har en stärkande effekt på familjen. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2007, 18-30).

Omständigheterna, förhållandena och situationerna i familjen kan variera. Familjearbetarens uppgift är då att se familjens unika behov och hitta lösningar som passar just den familjen i den situation familjen just då befinner sig i. Ett öppet, ärligt och respektfullt bemötande bygger upp en förtroendefull relation mellan familjen och familjearbetaren. I en förtroendefull relation är samspelet öppet och även svåra saker kan tas upp. Båda parterna vågar framföra även avvikande åsikter. Familjen är experter i sin situation och sitt liv. Däremot är familjearbetaren experten inom arbetsprocessen. I processen är familjearbetaren en likvärdig samarbetspartner med familjen och eventuellt övriga professionella. Familjearbetaren skall ha familjens lov och samtycke att ge information om familjen till de övriga samarbetsparterna. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2007, 18-30).

Eftersom människan är en unik varelse kan upplevelsen av situationerna i familjen också variera. Familjearbetarens uppgift är att försöka hitta lösningar och metoder som påverkar familjen. I bästa fall får familjen en insikt av att göra något åt situationen. Familjearbetaren litar på familjemedlemmarnas omdöme och aktar sig för att bestämma för dem. Sett ur barnperspektiv skall familjearbetaren höra det speciella barnet och ta barnets behov, åsikter och önskemål i beaktande på ett sätt som gynnar barnet enligt barnets ålder och utveckling. Barnets upplevelse av familjesituationen utreds med hjälp av exempelvis samtal, lek eller deltagande i barnets vardag. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2007, 18-30).

FN:s barnkonvention trädde i kraft 20.11.1989 och har som avsikt att garantera och förverkliga barnets rättigheter. Konventionen är ett människorättsinstrument som fokuserar på att barnet är en individ med sina individuella behov. Barnet har rätt att framföra sina åsikter och är en självständig, kompetent individ. Barnet skall ges möjlighet till utveckling och erhålla stöd och skydd.

Fyra centrala principer har speciellt lyfts fram i konventionen. Varje barn har rätt att inte bli diskriminerad, oavsett barnets eller föräldrars kön, ras, hudfärg, språk, religion, politiska åsikter eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, handikapp, börd eller ställning i övrigt. Barnets bästa skall komma i främsta rummet och ärenden gällande barn skall beslutas med tanke på barnet, gruppen av barn och barnbefolkningen. Ett barn har rätt till liv, överlevnad och utveckling. Samhället medverkar till att göra det tryggt för barnet och motverka våld och utnyttjande. Föräldrarna bär det främsta ansvaret för barnets bästa. Samhället i sin tur skall ha tillräckliga resurser för att stöda föräldrarna i deras uppfostringsroll på bästa möjliga sätt. Basservicen bör tillfredsställa familjens behov och möjliggöra ett tidigt stöd och hjälp. Handlingsplanen har gjort anmärkningar på och rekommendationer till FN:s konvention. Visionerna och målen om hur barnets ställning skall förbättras i varje enskilt barns liv har sammanställts i handlingsplanen. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2007, 85).

4.6 Familjearbetarens kompetens

Av familjearbetaren krävs kunskap och en förståelse för familjens tankesätt och reaktioner. Alla människor vill vara bekräftade och godkända, av både sig själv och andra. När människan blir bekräftad höjer det hennes eller hans självförtroende, vilket i sin tur får denne att känna sig värdefull och betydelsefull. Fortsättningsvis höjer det också tron på människans egna påverkningsmöjligheter i sitt eget liv. Också familjearbetarens kännedom om sina egna styrkor och brister gör hanteringen av andras problem lättare. Socialpedagogik är ett delområde inom omsorgsvetenskaperna som kan användas inom många olika yrkesområden. Ett av dem är familjearbete, där fokuseringen är att stöda människor individuellt eller i grupp. Man strävar till att förebygga social utslagning och hjälpa till med att utveckla vardagliga färdigheter. En familjearbetarens kompetens beskrivs av olika författare på olika sätt. Författarna använder olika

termer på kvalifikationerna. Trots detta finns det likheter, teoretiska kunskaper och färdigheter som används i praktiken.

Reijonen delar in kompetensen i tre kategorier: normativa, innovativa och åstadkommande kvalifikationer. Författaren anser att de centrala kvalifikationerna är de normativa och innovativa kvalifikationerna. En produktiv kvalifikation innebär att familjearbetaren innehar behövlig yrkeskompetens och kunskap. Normativa kvalifikationen handlar i sin tur om familjearbetarens personlighet och hans eller hennes personliga egenskaper. Flexibilitet angående arbetstid, anpassningsförmåga, kommunikationsförmåga och motivation till själva arbetet hör till en familjearbetarens yrkeskompetens. I sin vardag kan en familjearbetare utsättas för situationer där det sker plötsliga förändringar, personen sätts in i olika roller då det krävs flexibilitet och anpassningsförmåga. (Reijonen, 2005, 12-14).

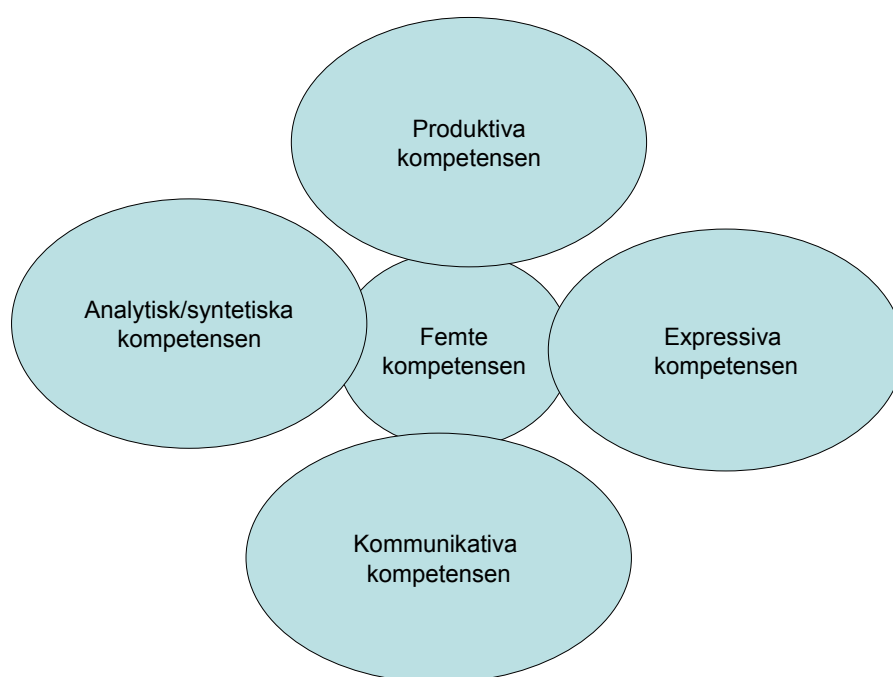
Den innovativa kvalifikationen syftar på familjearbetarens förmåga att själv utveckla sitt arbete och sig själv. Familjearbetaren bör också inneha tillräckligt med motivation till personlig utveckling både som människa och inom sitt jobb. Vid brist på motivation och intresse för arbetet kan en utveckling upphöra, vilket kan leda till att familjearbetaren gör sitt arbete rutinartat. Den innovativa kompetensen innebär en förmåga till utveckling av den egna kompetensen och det personliga förhållningssättet. Reijonen anser att familjearbetets metoder och förmåga till samarbete med andra yrkesmänniskor hör till den innovativa kompetensen. Slutligen handlar kompetensen enligt Reijonen om det som händer i och omkring livet. Han anser att en gränsdragning är svår, vilka kunskaper som inte kan vara till nytta att behärska. (Reijonen, 2005, 12-14).

Madsen beskriver kompetensen ur en socialpedagogisk synvinkel, bildningsblomman. Familjearbetarens handlingskompetens utgörs av olika områden där blommas fyra blad representerar de olika områdena. De grundläggande kompetenserna är handen, hjärtat, tungan och hjärnan det vill säga de produktiva, expressiva, kommunikativa och analytiska/syntetiska kompetenserna. Den femte kompetensen står i mitten av kronbladen och bildar tillsammans med de fyra kronbladen en teoretisk helhet, ett resultat. Beroende på familjearbetarens personliga egenskaper/styrkor/brister använder hon eller han sig av dessa områden. (Madsen, 2001, 226).

Till en av familjearbetarens viktigaste kunskaper hör kommunikationsförmåga (verbal/icke-verbal), lyhördhet, insikt om de vanligaste beteendemönstren hos människor, kunskap inom sociala förmåner och rättigheter, lagkunskap, förmåga att känna empati och familjearbetarens egen

självkänedom. Växelverkan eller interaktion mellan familjen och familjearbetaren har en stor betydelse i samarbetet med familjen. Samtalet förs i dialogform där båda parterna är likvärdiga. Individen kommunicerar inte bara med språket, också det nonverbala budskapet signalerar budskap. Det non-verbala budskapet kan förmedla värdefull och ofta pålitlig information om situationer och omständigheter i familjen. En yrkesmässig växelverkan kan vara att påverka, dela, skaffa information och föra saker framåt. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2007, 190-192).

Figur 1. *Bildningsblomman*

Familjearbetet som profession grundar sig på teoretiska kunskaper om vilka teorier och metoder som fungerar bättre än andra. En familjearbetare har bättre förutsättningar att erhålla resultat ifall hon eller han har en djupare kunskap om de underliggande mekanismerna till omständigheterna. En professionell familjearbetare vet vilka grunderna till förfarandet är och vilka effekter det har. Kopplingen mellan teorin och praktiken är avgörande. Konkret innebär detta att familjearbetaren bistår med insatser i utsatta familjer, utvärderar kritiskt sitt arbete och jobbar för en positiv utveckling både med individen och i samhället. (Sandström, 2010, 23).

Det som bör poängteras är att familjearbetet handlar om ett psykosocialt arbete, där en samverkan mellan ett socialvetenskapligt tankesätt, psykologisk kunskap och terapeutiskt kunnande sker. Familjearbetet är också ett samhälleligt och socialt arbete, där målet är att lösa de problem och utmanande situationer som har uppstått i familjens vardagsliv. Förändringarna i samhället har gjort att behovet av familjearbete har ökat. Dessa förändringar kan i sin tur påverka familjernas möjligheter att hantera och bemästra sin vardag. En familjearbetares uppgift handlar om att försöka lösa familjens utmaningar och problem tillsammans med familjen. (Järvinen Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2007, 15).

Till familjearbetarens yrkeskompetens hör det professionella sättet att ta upp oron på ett tillräckligt finkänsligt sätt. Ifall familjearbetaren känner oro för eller är bekymrad över barn i familjen är det av stor betydelse hur hon/han närmar sig problemet. Situationen kan vara känsligt för den berörda och kräva ett speciellt förhållningssätt för att inte den berörda blir sårad och går i försvar. Försvarsreaktionen kan leda till aggression och det leder inte till en gynnsam dialog mellan de berörda. Stakes forskningsprofessorer Tom Arnkil och Esa Eriksson har utvecklat en speciell metod för hur det på ett positivt sätt går att närma sig familjer där oro har framstått. (Arnkil & Eriksson, 2006).

4.7 Metoder inom familjearbetet

Innan det första mötet kan det vara bra att skaffa förhandsinformation om familjen. För att få en så realistisk bild av situationen och omständigheterna som möjligt används eventuella tidigare erfarenheter av serviceformerna som familjen har erhållit. Informationen handlar om vilka samarbetsparter som tidigare har funnits, hur det gick och vilka saker som inte har fungerat tidigare. Familjen kan ha tidigare erfarenhet av serviceformer som inte fungerat. Denna information används och kan hjälpa familjearbetaren att inte göra samma misstag som tidigare har gjorts. Familjearbetaren skall söka utvägar som höjer klientens självrespekt och självförtroende. (Berg, 1991, 12, 96).

Beskrivningen av familjens liv och situation åstadkommer sociologiskt sett ett skapande av en verklighet. Enligt Jakobsson skapar och formulerar språket världen där vi lever i. Det är viktigt hur familjearbetaren formulerar sig med tanke på berättelsen som dokumenterats i klientjournalen, det

vill säga dokumenteringen. Utifrån dokumenteringen skapas en bild av situationen, vilket i sin tur ger en grund till agerandet och beslutsfattandet. Beskrivningen av familjen och hans eller hennes omständigheter kan tona ner eller också betona vissa fakta angående situationen. Formuleringen av omständigheter ger familjearbetaren en möjlighet att påverka beslutsfattandet enligt sina egna värderingar. Också i dokumenteringen beskrivs ärenden på så sätt som beskrivaren vill att det skall uppfattas. (Jakobsson, 2010, 53).

Det finns metoder som kan hjälpa familjearbetaren att strukturera upp familjens behov. Familjearbetaren kan använda sig av kartor för att utvärdera behoven av stöd och omsorg. Exempel på användbara kartläggningsmetoder kan vara; föräldraskapet som rollkarta (bilaga 1), en nätverksskarta (bilaga 2), en barometer, en parrelationskarta, stöddandets av den tidiga växelverkan mellan barn och föräldrar, en rollkarta över den självständiga unga eller ett familjetråd. Dessa kan fungera som informationsgivare för båda parterna. (Järvinen Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2007, 131).

Ett annat exempel på användbara metoder inom familjearbetet är nätverksarbete. Metoden kan utföras antingen med familjens naturliga (privata, sociala) nätverk eller som myndighetssamarbete. Exempelvis kan familjens släktingar eller vänner vara en stärkande faktor för familjen. Nätverket, som sammankallats kring ett visst tema, möts under nätverksmöten för att tillsammans finna lösningar, utarbeta målsättningar och dela sinsemellan på ansvaret för situationen och åtgärderna. I nätverksarbete ingår att man kartlägger klientens nätnätverk, t.ex. med hjälp av nätverksskartor. Nätverksskartan är ett redskap som kan hjälpa klienten att för sig själv konkret skissera upp sina egna människorelationer. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2007, 161-162).

5 Undersökningens genomförande

I detta kapitel redogör jag för tillvägagångssättet för undersökningen. Jag kommer att presentera undersökningsgruppen, valet av analysmetod, genomförandet och resultatredovisningen. I resultatredovisningen har jag använt mig av vissa citat för att förtydliga resultatet. Citaten är markerade med kursiv stil och indragna från vänster marginal.

5.1 Undersökningsgrupp

För att bygga upp ett bredare perspektiv och en uppfattning om familjearbetet och dess utmaningar har jag valt två representanter för familjer och två representanter för professionella som jobbar inom området. Med detta val av respondenter kommer jag att få två olika synvinklar. De professionella respondenterna jobbar båda inom det sociala området: den ena är familjearbetare, den andra är socialarbetare som har erfarenhet av samarbetet med både familjer, familjearbetare och övriga professionella.

Denna undersökning är inte representativ för alla familjer, inte heller för alla professionella inom området. Undersökningen är inte tillförlitlig för alla familjer, familjearbetare eller socialarbetare. Undersökningsobjekten var medvetet valda för att de innehar erfarenheter och kännedom om familjearbetet och kan ge en mångsidig beskrivning av området.

5.2 Val av analysmetod

Intervjun har ett syfte och en struktur. Det är ett samspel mellan två parter där ett utbyte av synpunkter förekommer. Huvuduppgiften är att förstå innebörden av vad den intervjuade säger om de teman som står i fokus. Fördelen med en kvalitativ intervju är dess öppenhet. Resultatet av intervjun beror på forskarens kunnande, känslighet och empati. (Kvale, 1997).

Respondenterna svarade på dialekt i intervjuerna. Vid nedskrivningen ändrade jag delvis uttalet till standardsvenska. Detta innebär en viss risk att innebörden förändras.

Utifrån de två grundläggande kvalitativa och kvantitativa metoderna för utförandet av en forskning valde jag den kvalitativa forskningsintervjun. Undersökningen gick inte ut på att få siffror eller antal av fenomen. Valet av metod var relativt självklart eftersom jag undersöker människans uppfattningar, förståelse, upplevelser och tankar kring ämnet. Undersökningen ger forskaren en möjlighet att se området ur ett annat perspektiv och att sätta sig in i respondenternas syn på området. I en intervju lyssnar forskaren till vad respondenten själv berättar om sin livsvärld. Forskaren får reda på deras uppfattningar, tankar och förhoppningar. Efter att respondenten har

beskrivit en sak för forskaren, är det forskarens uppgift att tolka svaren på det sätt som hon eller han har uppfattat det.

En intervju ger forskaren möjligheter att förutom tolka det sagda också iaktta och läsa av det nonverbala. Mitt val att göra en intervju med på förhand fastställda öppna frågor ger möjligheter till tillägsfrågor. Fördelen med en intervju är att respondenten ges möjligheten att välja hur mycket hon eller han vill svara. Respondenterna väljer det väsentliga, vad de tycker är viktigt. Svaren är ofta flexibla och innehållsrika. Innebörden tolkas enligt forskarens förståelse och sanningen av tolkningen kan inte vara vetenskapligt säker.

5.3 Undersökningens praktiska genomförande

Tillståndet till att utföra intervjun gavs av en ledande tjänsteman på den ort där undersökningen gjordes. På grund av informationen som finns på tillståndet kommer jag inte att ha den som bilaga eftersom man bör beakta datasekretessen. Undersökningens genomförande var en intressant process och gav en hel del att fundera över. Jag tog kontakt med två av respondenterna, socialarbetaren och familjearbetaren, för att intervjua dem. Vidare tog familjearbetaren kontakt med två familjer som lovade ställa upp som respondenter. Efter överenskommelse per telefon bestämde vi att intervjun av familjerna skulle äga rum hos mammorna i deras hem.

Respondenterna informerades om tystnadsplikten och att jag kommer att behandla materialet på ett sätt som lyder under datasekretessen. Inga namn, orter eller övrig information om respondenterna förs fram i detta lärdomsprov. Personuppgifter och övrig information om de intervjuade utelämnas avsiktligt för att undvika identifiering av respondenterna. Anteckningar och bandinspelningar av intervjuerna har raderats. Tillståndet till undersökningen utelämnas på grund av att där framkommer namn på de intervjuade.

Efter intervjun organiserade och strukturerade jag svaren från det inspelade till text genom att använda meningskoncentrering. Jag omformulerade långa meningar till en mera koncis och lättöverskådlig text. Längden på den nedskrivna texten var varierande, från en till fyra sidor. Jag lade märke till likheter och olikheter i svaren.

6 Resultatredovisning

I detta kapitel redovisar jag mina resultat. Redovisningen utgår från forskningsfrågorna som finns kursiverade i texten. Analysen gjordes stegvis. Efter intervjuerna såg jag återkopplingen till teorin i svaren. Svaren tyder på att mammorna var nöjda med familjearbetet och de ansåg att stödet och trygghetskänslan var det väsentligaste som familjearbetaren kunde ge.

Vilka insatser tycker du att samhället kunde erbjuda familjerna? / Vilka förbättringar borde enligt din åsikt göras från samhällets sida för att trygga barns bästa?

Angående frågeställningen om samhällets insatser var tillräckliga var tolkningen relativt lätt. Exempel på förbättringar yttrades av så gott som alla respondenter. Alla respondenter förutom en var helt övertygade om att förebyggande familjearbete borde utökas för tryggheten av barnfamiljernas välmående. En av respondenterna framhöll också att familjearbetet är en insats som kunde vara lättare tillgänglig. Respondenten förde fram sin egen situation, där en dramatisk händelse i familjen åstadkom en barnskyddsanmälning, varefter familjearbetaren blev inkopplad. Samma respondent förde också fram den ekonomiska sidan, i jämförelse med förebyggande familjearbete och vård på en institution. En av respondenterna tyckte att det fanns tillräckligt med familjearbetare.

Svaren tyder på att exempelvis samtalstid med skolkuratoren eller en psykolog borde utvecklas och göras mera tillgänglig. Också tillgången till assistenter i skolvärlden dök upp som en brist.

”men då jag funderade vad barnfamiljen behöver så mera förebyggande arbete. I den här kommunen där jag arbetar så finns det ju inte mycket förebyggande arbete, det finns bara barnskyddets arbete och till en viss del någonting genom hemservicen. Jag tycker att samhället borde satsa mera på det, ingripa förrän problemen är så stora.”

”Just det att dagvård, hemservice och skola, att man verkligen skulle satsa på förebyggande familjearbete för att inte problemen skulle hinna bli så stora.”

”Om man tänker att man hade fått städhjälp före, före man hamnade på avdelning, det hade kanske hjälpt till att jag inte hade behövt gå in på avdelning...”

En av respondenterna förde fram allmänhetens syn på familjearbetet och kommuninvånarens allmänna attityder gentemot familjer där familjearbetaren går. Hon önskade att attityderna skulle bli mera godkännande för att förhindra och förminska familjens känsla av skam.

”I vår kommun är det ännu i startgroparna, skulle behövas mera, också att attityderna till att familjearbetare går hos en familj skulle förändras inom allmänheten.”

En av respondenterna framhöll också lärarens roll i barnens välmående. Som exempel tog respondenten upp lärarens brist på ork och motivation. En förbättring angående lärarens välmående och motivation till sitt arbete skulle enligt respondenten vara en lösning.

Vilka är familjearbetets viktigaste insatser?

Syftet i följande punkt är att få fram vilka specifika uppgifter en familjearbetare kan föra in i familjens vardag. Ur svaren framkom hur familjearbetaren med till synes vardagliga insatser kan stöda familjen. Dessa vardagliga insatser hjälper ofta familjearbetaren att bygga upp den viktiga, förtroendefulla relationen mellan familjen och familjearbetaren.

”..till exempel, att man skulle få tag i det på nytt, grundsaker, bara att skala potatis och tillverka brunsås, normalheter, så man får tag i på nytt...då man har roligt med det och laga tillsammans”.

”Att lyssna på barnet, det tycker jag är väldigt viktigt, att stöda just det barnet just då, i den situationen, rätt stöd vid rätt tidpunkt.... Då jag brukar komma till en familj där det är kaos på alla fronter, då brukar jag ha högst prioritering på barnet, lyssnar på barnet och vara med barnen, följande att de får mat varje dag...”

Socialarbetaren ansåg att familjearbetaren fungerade som en viktig länk mellan familjen och övriga samarbetsparter. Familjearbetaren, som kommer nära familjen och ser vardagen i familjens funktioner/relationer, kan skapa en helhetsbild av situationen i familjen. Den inkopplade socialarbetaren beslutar också tillsammans med familjen och familjearbetaren om fortsättningen. Öppenheten och den förtroendefulla relationen mellan parterna lyftes fram som en central del.

Hur kan en familjearbetare stöda föräldrarna i sin föräldraroll?

Med tanke på att det i dagens samhälle inte är en självklarhet att alla har möjligheter, kunskaper eller tillräckliga resurser för ett tillräckligt bra föräldraskap, vill jag få respondenternas uppfattningar om familjearbetarens möjlighet att uppmuntra, råda, stöda, påverka, lära eller förändra i en liknande situation. Svaren tyder på att familjerna har upplevt att de har fått det stöd som de har behövt av familjearbetaren. Två av respondenterna förde uttryckligen fram barnets bästa. Socialarbetaren insåg vikten av handledning och tips, där familjearbetaren kan vara den som ”pushar” på i situationer där någon familjemedlem av någon anledning inte orkar.

”Vi har ju haft så lyx så det här har gått jättebra, hon är så härlig, hon har ju kunnat ta så på allvar, hon skrattar inte...och hon är inte vidlyftig, då hon kommer i ett hem som ser ut som en bomb skulle ha slagit ner...”

Det centrala i familjearbetet är respekten för familjen, deras liv och deras värderingar, vilket kommer tydligt fram i flera av respondenternas svar. Vikten av att ge beröm, uppmuntran och se den unika individen och familjen som den är dyker också upp i flera svar. Familjearbetarens egenskaper och kunskaper att intuitivt och flexibelt hitta lösningar som passar just den specifika familjen, är också viktiga.

”I vissa familjer vet de sina brister, men av olika orsaker kan de inte. Andra återigen behöver inte veta vad som hör till ett gott föräldraskap, unga föräldrar, ingen egen modell av hur vara förälder, uppväxt utan föräldrar, på någon anstalt, inte har haft så vårdande föräldrar själv, okunskap, utmattning, föräldrarna orkar helt enkelt inte. Jag har aldrig upplevt att någon förälder i elakhet skulle bete sig dåligt, alla vill nog sitt barns bästa.”

Berätta om dina egna erfarenheter av samarbetet med en familj/ en familjearbetare? Vilka svårigheter har ni sett/upplevt i samarbetet mellan familjearbetaren och familjemedlemmarna/med familjerna?

Båda familjerna hade upplevt att samarbetet hade fungerat väldigt bra. En av respondenterna var av den åsikten att familjearbetet hade fungerat över förväntningarna. Hon förde fram att hon hade fått mera stöd än vad hon hade kunnat förvänta sig. En annan ur familjen uttryckte sina tankar enligt följande citat:

”Hon stöttar oss..i det som vi tror på och..hjälp till med det som behövs,kommer inte i onödan...hon har sin uppgift här, faktiskt!”

Familjearbetaren anser att skapandet av en förtroendefull relation med familjen är det viktigaste och att samarbetet har fungerat bra för det mesta. Svårigheterna kan ha uppstått på grund av en upplevelse om att inte *”prata samma språk”* med familjen. Situationen har lösts med hjälp av familjearbetarens förmåga att gå på samma ”nivå” med medlemmarna i familjen. En av respondenterna svarade på detta sätt:

”Familjemedlemmarna kan vara blyga eller inte alls vill ha en familjearbetare, de tycker inte att de behöver familjearbete, kan vara knepigt att komma in, och försöka ta en liten bit i taget. Egentligen då det har varit svårt har jag ju nog använt mig själv som verktyg/redskap.”

Två av respondenterna ansåg att samarbetet kan fungera sämre ifall familjearbetaren är personligt involverad i familjen. Risken finns att familjearbetaren då inte förmår se objektivt till sitt yrke, hon blir så att säga blind för vad som egentligen pågår. För familjens del kan situationen vara obekvämt och det leder sällan till positiva resultat, enligt en av respondenterna. En annan respondent såg vissa fördelar med ett långvarigt klientskap. Familjearbetaren har en tydlig bild av hur familjen fungerar och känner till familjemedlemmarnas ”normala” beteendemönster. Samarbetet kan också fungera sämre ifall familjen inte anser att de behöver familjearbetet. Om familjearbetaren har blivit inkopplad efter en barnskyddsanmälan och ett konstaterande av skydd för barnet finns, är det inte en självklarhet att familjen förstår, anser eller vill ta emot en familjearbetare. Då kan situationen vara svår.

Vilka mål hade ni satt upp då processen startade? Var det lätt att hitta gemensamma mål med familjearbetaren/familjen?

a) Ifall du har upplevt det svårt att hitta gemensamma mål? Varför?

En av respondenterna hade ingen minnesbild av att ha fastställt mål med familjearbetaren. Orsaken till det kan vara att hennes livssituation var svår då processen startade. För en annan respondent var målsättningen att trygga barnets och hela familjens välmående. Familjearbetarens uppgift var att skapa trygghet åt barnen.

I denna frågeställning skilde sig svaren rätt tydligt. Familjernas svar var till en del ”luddiga”, de hade ingen tydlig bild av vart familjearbetet skulle nå. Enhetligt svarade professionella att barnets bästa är målet. En av respondenterna var till sin natur blyg och enligt hennes egna ord:

”Jag vet inte riktigt vad jag skulle kunna säga, jag vill inte våga begära...jag har problem med det, det skulle kunna vara bra om de skulle kunna läsa mellan raderna, ge förslag och så kan jag säga jo/nej, kommunen skulle ha en broschyr att ge”

Familjearbetaren ansåg att det inte tidigare har fungerat på bästa möjliga sätt, målen har inte varit tillräckligt tydliga. Att stöda familjen i vardagen är inte en tydlig och konkret målsättning. Svårigheterna kan uppstå då de skall hitta det specifika vad just den specifika familjen behöver. Eftersom en skolning inom ämnet pågår, så finns det hopp om att sätta konkreta och tydliga mål, vilket familjearbetaren tyckte kändes bra. Familjearbetarens egen målsättning var att göra sig ”onödig”, bland annat kan det konkreta vara att ge avlastning åt någon vårdnadshavare som behöver egen tid för att orka med familjens vardag. Målet var exempelvis i den familjen att förhindra en utmattning. Konkreta handlingar som exempelvis att göra uppköp eller att möjliggöra meningsfulla fritidsintressen för någon familjemedlem kan vara handlingar som stöder familjen i deras vardag.

”Ibland har det varit svårt att verkställa gemensamma mål. Då det inte har funnits en gemensam linje mellan socialarbetaren, familjearbetaren och familjen, vilket är a och o. Allihop måste ju vara överens och vara samlade då man gör upp målen. Det måste ju passa...svårt att hitta tid för det.”

Socialarbetaren såg de gemensamma målen med myndigheterna som viktiga och att målet är barnets bästa. Samarbetsparterna är medvetna om målen och diskuterar sinsemellan vart man är på väg. Målen skall vara realistiska och svara mot den unika familjens behov. Diskussionen sker i dialogform, vilket inte alltid är lätt enligt en av respondenterna. Familjen innehar huvudansvaret och familjearbetarens uppgift är att komma in som stöd men samtidigt får professionella en uppfattning om familjen som en helhet. Det kan gälla att stöda föräldrarna i deras föräldraroll, att ta hand om barnen.

”Otroligt viktigt att det inte är socialvården som kommer in och säger. Jaha nu är målen det här, punkt o slut! ”

Målen utvärderas efter tre månader då alla parter träffas för att göra en bedömning angående fortsättningen. Vid utvärderingsträffen kan också nya aspekter komma in, vilka kan leda till en omvärdering av målen. Familjearbetaren fortsätter med familjen ifall ytterligare behov konstateras. Viktigt är att införa en känsla av hopp i familjen.

Det har också förekommit ärenden där familjens önskemål inte gick att genomföra i praktiken, eftersom de inte fyllde kriterierna. Avtalet hade gällt en anställning av en anhörig som

närståendevårdare. Enligt respondenten skall man vara försiktig vid anställning av släktingar. Vid anställningen ändras karaktären på släktingen, då denne inte kan vara neutral och inte vara tillgänglig 24 timmar i dygnet. Respondenten tillade att släktingarna ändå kan vara en tillgång i familjen.

Vilka metoder/verktyg har fungerat bra/dåligt?

En av respondenterna kunde eller visste inte vad jag syftade på med följande fråga eller också hade det inte använts några verktyg i familjearbetet med den familjen. Den andra respondenten tyckte att det hade fungerat bra. De hade använt föräldraskapets rollkarta.

Enligt socialarbetaren fungerade exempelvis nätverkskartan väldigt bra. Också nätverksmöten var ett bra sätt att höra alla parterers åsikter. Respondenten framförde att ett nätverksmöte visserligen bör ha en god dragare. Med en dålig dragare blir inte slutresultatet bra.

Familjearbetaren i sin tur hade flera metoder som hon hade konstaterat fungera bra. Hon sade att föräldraskapet som rollkarta var en god diskussionsmetod. Livets viktiga kort och nallekort, styrkekort kan också fungera som ett sätt att komma i gång med diskussionen. En annan funktion som korten också hade var att familjemedlemmarna faktiskt måste fundera över sin familj och relationerna där. Korten och redskapen är uppmuntrande och familjemedlemmarna tycker om att höra vad de är bra på! Egen tid- lista, berömningssol, flexibelt uppgjorda nätverkskartor, din dag - kort och vem sköter om följande saker hemma hos familjerna är exempel på metoder som familjearbetaren har upplevt som användbara.

”Dåligt?- Flesta fungerar bra, så länge man inte är alltför påstridig, om man inte lyssnar på familjen. Om man tror att man kan förändra familjen i ett nafs. Vi ska komma ihåg att det har gått flera år förrän de är i den situationen de är i idag. Om man då kommer med tanken att ställa om hela familjens situation i ett ”hujhaj” , den metoden kan vara dålig”.

Vilka kunskaper behöver en familjearbetare?

Med följande frågeställning ville jag få fram de viktigaste kunskaperna och egenskaperna en familjearbetare behöver för att åstadkomma positiva förändringar i familjerna.

Denna fråga ledde till långa svar. I familjernas svar fanns många likheter. De viktigaste egenskaperna för en familjearbetare är förmågan att respektera den unika familjen med sina unika behov. Andra gemensamma svar var familjearbetarens öppenhet och glädje.

En familjemedlem tyckte att en familjearbetare behöver vara social, flexibel, inneha en förmåga att ”läsa mellan raderna” och ha kännedom och en viss förståelse för hur människor i olika åldrar fungerar. För en annan var också kunskapen att kunna koka mat en viktig insats från en familjearbetare.

”Viktigaste är väl nog att hon skall ta till sig familjens rutiner, hur familjen fungerar i vardagen, inte komma stampande in och säga att så här gör vi utan det är ju familjen som är viktigaste, de som behöver hjälp...så det är det viktigaste.”

Familjearbetarens och socialarbetarens syn på kunskaperna och egenskaperna innehöll vissa likheter med familjemedlemmarnas. Likheterna i svaren var förmågan att visa respekt för den unika individens åsikter, lugn, inge trygghetskänsla, lyhördhet, inse vikten av att det handlar om samarbete och att vara i balans med sig själv. Familjearbetaren kan också fungera som en länk mellan familjen och socialarbetaren för att skapa en förtroendefull relation. Första kommentaren av socialarbetaren löd:

”En familjearbetare skulle borde vara en tusenkonstnär ibland.”

Familjearbetaren tog upp insikten om hur människan som en psykosocial individ fungerar i familjen, där en fördel för en familjearbetare kan vara att ha haft egna barn. Att ha varit förälder för med sig en insikt om vad som kan tänkas vara normalt eller onormalt beteende i familjen.

”Egenskaper- förståelse, lugn, trygghet, stabilitet, följsamhet, flexibilitet samtidigt som det kan vara bra att vara orädd, envis, ha tålmod, vara stabil i sina egna åsikter om vad som man anser vara rätt och fel, va som är ok/ inte ok, glad, humoristisk kan lätta upp stämningen, och att man inte jagar upp sig för små saker, nåjaaa, inom barnskyddet så är det ju ganska stora saker.”

Exempelvis tog en familjearbetare upp vikten av att få sova på nätterna. Med en eller flera sömlösa nätter, kan den avlastning som familjearbetaren kommer in med vara det som familjen just då behöver för att orka vidare. En av respondenterna insåg vikten av att göra barnens liv och tillvaro drägligare. Praktiska exempel var där familjearbetaren möjliggör mat varje dag, rena och tillräckliga kläder och en säng för barnet att sova i.

”Avlastning för föräldrarna, då de har fått avlastning börjar de automatiskt må bättre. Följden är att de behandlar barnen bättre...”

”inte kanske handplocka vem som helst till familjearbetet, nog är det bra med närvårdare, socionom YH eller socialhandledare”

”Man arbetar ju genom sig själv, verktyget är en själv!”

Förändringarna och effekterna som respondenterna hade sett med familjearbetet var också att familjearbetaren kan föra in en känsla av hopp, glädje och uppmuntran i familjen. Enligt respondenten hade en förälder konstaterat att de hade kunnat fortsätta som en familj och att familjearbetet hade lett till att inga drastiska åtgärder, som exempelvis omhändertagning av barn, hade behövts.

”Då jag har önskat att hon är mycket med barnen, deras välmående har hållits bra, då man tänker att de inte hade haft familjearbetaren hade de kanske mått sämre de har inte fått den uppmärksamhet som de nu har fått av familjearbetaren.”

”Åstadkommit ja!!! Om jag inte hade sett det efter två och en halv års anställning hade det inte varit bra!”

”Jag är helt övertygad att familjearbetet har en stor funktion. Man kan hjälp som familjearbetare!!!”

En annan koppling till teorin var mammornas syn på familjens unikheter, hur behoven kan variera enligt familjens situation och omständigheterna i livet. Båda mammorna ansåg också vikten av att familjearbetaren visar respekt mot familjen och deras unika behov.

7 Kritisk granskning

Från första början var tanken att jag skulle göra ett lärdomsprov som skulle innefatta en broschyr om familjearbetet, informerande om vad, åt vem, när och så vidare. Jag hade under praktiken inom det sociala området uppfattat att området var diffust för både familjer och övriga samarbetsparter. Broschyren hade gett en helhetsbild av vad familjearbetet innebär. Teoridelen hade jag planerat att skulle omfatta alla områden inom familjearbetet. I något skede kom jag underfund med att området

familjearbete är för stort för ett lärdomsprov. Jag insåg att det inte är realistiskt att behandla alla områden och delområden så noggrant som ett lärdomsprov borde göras. Därmed förändrades synvinkeln angående vem undersökningen riktar sig till.

Jag fann vissa svårigheter i begränsningen, vilka delområden som jag skulle välja bort. Avgränsningarna kan ifrågasättas. Vissa viktiga områden, som exempelvis etiska dilemman som kan uppstå i jobbet, har lämnats bort i detta lärdomsprov. Övriga begränsningar, som jag också anser som viktiga, är socialpedagogikens betydelse, värderingar och normer, anknytningens betydelse, barns utveckling, resiliens, mötets och relationernas betydelse i fråga om familjearbetet. Dessa områden har endast en begränsad plats i detta lärdomsprov. Med facit i hand inser jag att jag hade behövt lyssna på handledarens råd i början av denna undersökning. Fokuseringen är för omfattande som den nu är.

Själva intervjutillfällena hade kunnat verkställas på ett annorlunda sätt, speciellt den första intervjun. Eftersom jag personligen inte tidigare har utfört liknande intervjuer hade jag ingen tydlig bild av hur den utformar sig. Vid första intervjutillfället som utfördes i familjens hem pratade vi allmänt om saker och ting, vilket gjorde stämningen lite mera avslappnad. Å andra sidan hade bandspelaren kunnat vara påkopplad under den ”fria” diskussionen, eftersom mamman i fråga i det skedet svarade på en hel del av intervjufrågorna. Vid tiden då jag satte på bandspelaren blev personen i fråga antagligen nervös, eftersom svaren var mycket mera kortfattade jämfört med pratstunden före. Följande intervjutillfälle hos en mamma i familjens hem var mera avslappnat. Respondenten visade inga tecken på att vara nervös under intervjun. Familjearbetaren och socialarbetaren valde att intervjun skulle utföras på deras arbetsplats. Båda respondenterna verkade vara avslappnade och visade intresse för området.

Angående uppställningen av frågorna kunde frågorna ha förenklats, med tanke på både ordvalet och innehållet. Frågorna upplevdes inte tillräckligt tydliga av respondenterna. Frågeställningen hade också kunnat innefatta familjens personliga uppfattningar och upplevelser om familjen som begrepp, familjens uppgifter och föräldraskapets betydelse för dem. Förhoppningsvis kan denna undersökning leda till en ytterligare positiv förändring/utveckling inom familjerna och hos de professionella.

8 Avslutande diskussion

Samhällets stödinsatser åt barnfamiljer upplevdes av respondenterna till en del som bristfälliga och otillräckliga. I det förebyggande arbetet fanns en hel del att utveckla, bristerna hade att göra med tillgängligheten på också övriga serviceformer för barnfamiljerna. Kommunernas ekonomi bestämmer ofta vilka de tillgängliga serviceformerna är.

Det finns en intressant artikel i tidningen; Österbottens Tidning med skribent Maria Backman, 31.10.2011, som relaterar till området. Rubriken lyder *”Dyrt att spara på barnskydd. Ny lag ställer nya krav på redan pressad sektor. Socialnämnden beredd att spara in på fungerande förebyggande verksamhet. Kommunerna pressas att hitta fosterfamiljer i stället för institutionsvård åt barn som omhändertas.* Barnskyddslagens mål är att ingripa tidigt och förebygga för att om möjligt förhindra dyra omhändertagningar. I artikeln föreslår Social- och hälsovårdsnämnden att man sparar in både på institutionsvård och förebyggande barnskydd. Servicechefen tycker att lagen är bra i och för sig men hon är bekymrad, eftersom bristen på resurser till en liknande förändring inte finns. Största delen av resurserna har i nuläget gått åt till att ”släcka bränder”, det vill säga hjälpa barn som redan farit illa. En stor del av dessa barn är placerade eller omhändertagna. Något beslut har inte fastslagits då tidningen publicerades, utan framtiden visar om sparförslagen godkänns eller om andra åtgärder görs för att verksamheten skall kunna fortsätta.

Själva familjearbetarens insatser däremot tillfredsställde de familjemedlemmar som intervjuades. Familjearbetarens möjligheter att påverka familjens välmående var betydlig. Med relativt små insatser kan familjearbetet innebära att familjens insikt och motivation att åstadkomma en förändring vaknar. I bästa fall möjliggjorde familjearbetets insatser en omhändertagning av familjens barn. Familjearbetarens förhållningssätt är den grundläggande faktorn för att en förtroendefull relation mellan alla parter kan vara möjlig. Att familjearbetaren visar respekt och innehar en förmåga att sätta sig in i familjens unika situation var också en avgörande faktor i samarbetet.

Angående familjearbetets insatser var de flesta respondenterna i det stora hela nöjda med verksamheten. Familjearbetarens samarbetsparter ansåg att familjearbetet var en viktig länk inom barnskyddsarbetet, då hon var den viktiga länken mellan familjen och övriga professionella.

Målsättningen i familjearbetet var inte helt entydigt för en del av respondenterna, vissa upplevde målen något ”luddiga”. Trots allt eftersträvade alla barnets bästa.

Föräldrarna, hemmet och familjen är betydelsefulla i barnets liv. Föräldrarna saknar ofta kunskaper och färdigheter i föräldraskapet. Familjearbetet har en betydelsefull uppgift att stöda föräldrarna i vardagen. Utgående från familjens unika behov kan familjearbetaren med flexibla metoder och verktyg höja familjemedlemmarnas välmående och förmåga till ett tillräckligt bra föräldraskap.

Familjearbetare arbetar i huvudsak i familjens hem. Dokumenteringen av hembesöken, skolning och eventuella möten där familjearbetaren deltar sker i övriga miljöer. Arbete i familjen kan i bästa fall omintetgöra en omhändertagning av barn/unga. Familjen kan med hjälp av familjearbetaren ha fått nya insikter om sitt liv och barnens ställning kan avsevärt ha blivit avsevärt bättre tack vare det stöd som de erhåller av en familjearbetare. En familjearbetare försöker hitta de resurser inom familjen och eventuella serviceformer som kan påverka familjen och leda till en positiv utveckling. Med stödet och konkret hjälp i vardagssysslorna kan livet bli en hel del drägligare för familjen. En depression kan exempelvis lamslå mamman i huset så att hon inte orkar ta hand om barnen eller de dagliga rutinerna. Förutom professionell hjälp för sjukdomen kan familjearbetet göra en insats så att situationen för alla i familjen är mera strukturerad.

Insatt familjearbete kan upplevas av familjen som positivt eller negativt. Trots att det heter att alla insatser skall vara frivilliga för familjen kan det inom barnskyddsärenden finnas hot om eventuell omhändertagning ifall familjen inte tar emot familjearbetaren. Efter en barnskyddsanmälan och en utredning kan det konstateras att den nuvarande situationen i familjen inte är bra för barnen. Det konstateras att en förändring bör ske och då kan en familjearbetare sättas in. Detta innebär också att familjearbetaren av familjen kan uppfattas som en ”kontrollerande person” och det kan kännas obekvämt för familjemedlemmarna. Rätten till ett privatliv kan kännas inskränkt, varför det också är mycket viktigt med den professionella familjearbetarens respekt för individen och dennes värderingar.

En intressant tanke som jag personligen har reflekterat över är, om det går att göra en jämförelse med missbrukare. Det är allmänt känt att en missbrukare inte tillfrisknar om han eller hon inte är

tillräckligt motiverad själv. Kan vi anta att familjearbetet inte lyckas ifall familjen inte innehar en insikt om att något är fel eller saknar motivation till förändring?

Litteratur

- Berg, K. (1991). *Perhekeskeisen työn opas. Käytännön vihjeitä lastensuojeluun*. Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Borge, A. (2003). *Resiliens-risk och sund utveckling*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, E. & Arnkil, T.E. (2006). *Ta upp oron. En handbok i tidiga dialoger*. Vaajakoski: Gummerus.
- Finlands Kommunförbund (2000). *Föräldraskapet som rollkarta*. Helsingfors: Kommunförbundets tryckericentral.
- Fågel, S. , Jonsson, M. , Korvela, P. & Kupiainen, A. (toim.). (2011). *Arki haltuun – sekvenssimenetelmä perhetyössä*. Helsinki: Vammalan kirjapaino.
- Helminen, J. (2006). *Elämä koettelee, tuki kannattelee*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Helminen, M-L, & Rautiainen, M. (toim.). (2000). *Föräldraskapet som handbok*. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Jakobsson, K. , Thelander, J. & Wästerfors, D. (2010). *Sociologi för socionomer-En stående inbjudan*. Falkenberg: Gleerups Utbildning.
- Järvinen, R. , Lankinen, A. , Taajamo, T. , Veistilä, M. & Virolainen, A. (2007). *Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea*. Helsingfors: Edita Prima.
- Karlsson, K. (2008). *Anknytning - Om att tolka samspelet mellan föräldrar och små barn*. Stockholm: Gothia förlag.
- Ketola, J. (red.). (2008). *Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi*. Juva: WS Bookwell Oy.

Kunnan perusturva [u.å]. [Online].

www.xxxx.fi/perusturva (hämtat, 25.9.2011).

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Madsen, B. (2001). *Socialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur.

Patel, R. & Davidson, B. (2003). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Reijonen, M. (red.). (2005). *Voimaa perhetyöhön - Arjen tuki ja ammatilliset verkostot*. Keuruu: Otavan kirjapaino.

Sandström, G. (red.). (2010). *Att vara socionom-från utbildad till erfaren*. Lund: Studentlitteratur AB.

Social- och hälsovårdsministeriets publikationer (2005:6). *Ett Finland för barnen. Finlands nationella handlingsplan som förutsätts av FN:s generalförsamlings specialsession om barn*. Helsingfors: Yliopistopaino.

Social- och hälsovårdsministeriets publikationer. *Lagstadgade tjänster inom social- och hälsovården*, Broschyrer 2001:7.

SOCWEBB – Metoder i socialt arbete, familjen (2005-2006). [Online].

<http://www.valt.helsinki.fi/yhpo/sosweb/sivut/svenska> (hämtat 24.9.2011).

SOCWEBB – Metoder i socialt arbete, nätverksarbete (2005-2006). [Online].

<http://www.valt.helsinki.fi/yhpo/sosweb/sivut/svenska> (hämtat 24.9.2011).

Stockholm Resilience Centre, Vad är resiliens [u.å]. [Online].

www.stockholmresilience.org/ (hämtat 24.9.2011).

Talentia, fackorganisationen för högutbildade inom socialbranschen (2009). *Vardagen, värden, livet, etiken. Etiska regler för yrkesmänniskor inom socialbranschen*. Helsingfors.

Unicef. Barnkonventionen [u.å]. [Online].

www.unicef.fi/barnkonventionenrapportering (hämtat 11.10.2011).

Wallén, G. (1996). *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Finlands författningssamling:

Barnskyddslagen 13.4.2007/417.

Socialvårdslagen 17.9.1982/710.

Livets lärare

- lär barnet att fungera i det dagliga livet
- lär barnet skilja på rätt och fel
- fungerar som förebild
- förmedlar värderingar
- lär barnet seder och bruk
 - värnar traditioner
 - lär barnet sociala färdigheter
 - uppskattar skönhet

Gränssättaren

- garanterar fysisk immunitet
- skapar trygghet
- följer och övervakar regler och överenskommelser
- säger nej
- sköter barnets dygnsrytm
- sätter egna gränser
- sätter egna gränser

Vårdnadshavaren

- ger mat
- sköter barnets kläder
- ger impulser
- tryggar barnets behov av vila
- ansvarar för ekonomin
- sköter hygien
- sköter ordningen i hemmet
- sköter det sjuka barnet
- motionerar med barnet

Relationsläraren

- diskuterar
- lyssnar
- bistår i konfliktsituationer
- stöttar
- accepterar känslor
- förlåter och ber om förlåtelse
- stöttar barnets självständighetssträvanden
- är rättvis
- värnar familjens och barnets människorelationer

Kärleksgivaren

- har en sund självkänsla
- visar ömhet
- tröstar
- är empatisk
- beskyddar
- accepterar
- ser det goda

Föräldraskapet som rollkarta

Huvudroller och biroller

- lär barnet fungera i det dagliga livet
- lär barnet skilja på rätt och fel
- fungerar som förebild
- förmedlar värderingar
- lär barnet seder och bruk
- värnar traditioner
- lär barnet sociala färdigheter
- uppskattar skönhet

Livets lärare

Relationsläraren

- diskuterar
- lyssnar
- bistår i konfliktsituationer
- stöttar
- accepterar känslor
- förlåter och ber om förlåtelse
- stöttar barnets självständighetssträvanden
- är rättvis
- värnar familjens och barnets människorelationer

Kärleksgivaren

Gränsättaren

- har en sund självkänsla
- visar ömhet
- tröstar
- är empatisk
- beskyddar
- accepterar
- ser det goda

Vårdnadshavaren

- garanterar fysisk immunitet
- skapar trygghet
- följer och övervakar regler och överenskommelser
- säger nej
- sköter barnets dygnsrytm
- sätter egna gränser

- ger mat
- sköter barnets kläder
- ger impulser
- tryggar barnets behov av vila
- ansvarar för ekonomin

- sköter hygien
- sköter ordningen i hemmet
- sköter det sjuka barnet
- motionerar med barnet

Föräldraskapet som rollkarta

Rollkartan är i första hand ett arbetsredskap för rehabilitering av föräldraskap.

Dessutom kan kartan användas som hjälpmedel

- för bedömning av föräldraskap och behovet av barnskyddsåtgärder
- i arbetet med placerade barn
- för bedömning av placerade barns situation
- för upplysning om föräldraskap
- i alla familjer för att väcka diskussion om uppdelningen av föräldraroller

Anvisningar för användning av rollkartan

1 Preliminära uppgifter

Rollkartan ges med hem till föräldrarna.

Båda föräldrarna ombeds uppskatta sina egna rollers utvecklingsstadier.

2 Utvärdering av rollernas utvecklingsstadier

Huvudrollernas utvecklingsstadier bedöms genom att föräldrarna på fri hand ritat cirklar av en storlek som de upplever att motsvarar rollens utvecklingsstadium: ju större cirkel desto mer utvecklad roll. Genom placeringen av cirkeln anges hur bekant, nära eller distant rollen är.

Birollernas utvecklingsstadier anges med plus eller minus enligt följande:

- ++ överutvecklad roll
- + välutvecklad roll
- underutvecklad roll
- - rollen saknas

3 Samtal om rollerna

Samtalet inleds. Rollerna i rollkartan behandlas i den ordning som kunden önskar eller kunden ombeds nämna 1–2 roller som fungerar bra eller dåligt.

Respons ges. Föräldern ges positiva gensvar på välfungerande roller.

Arbetstagaren fungerar som spegel.

Arbetstagaren tar upp konkreta exempel på förälderns handlingar i en bestämd roll som stöd för sina egna synpunkter .

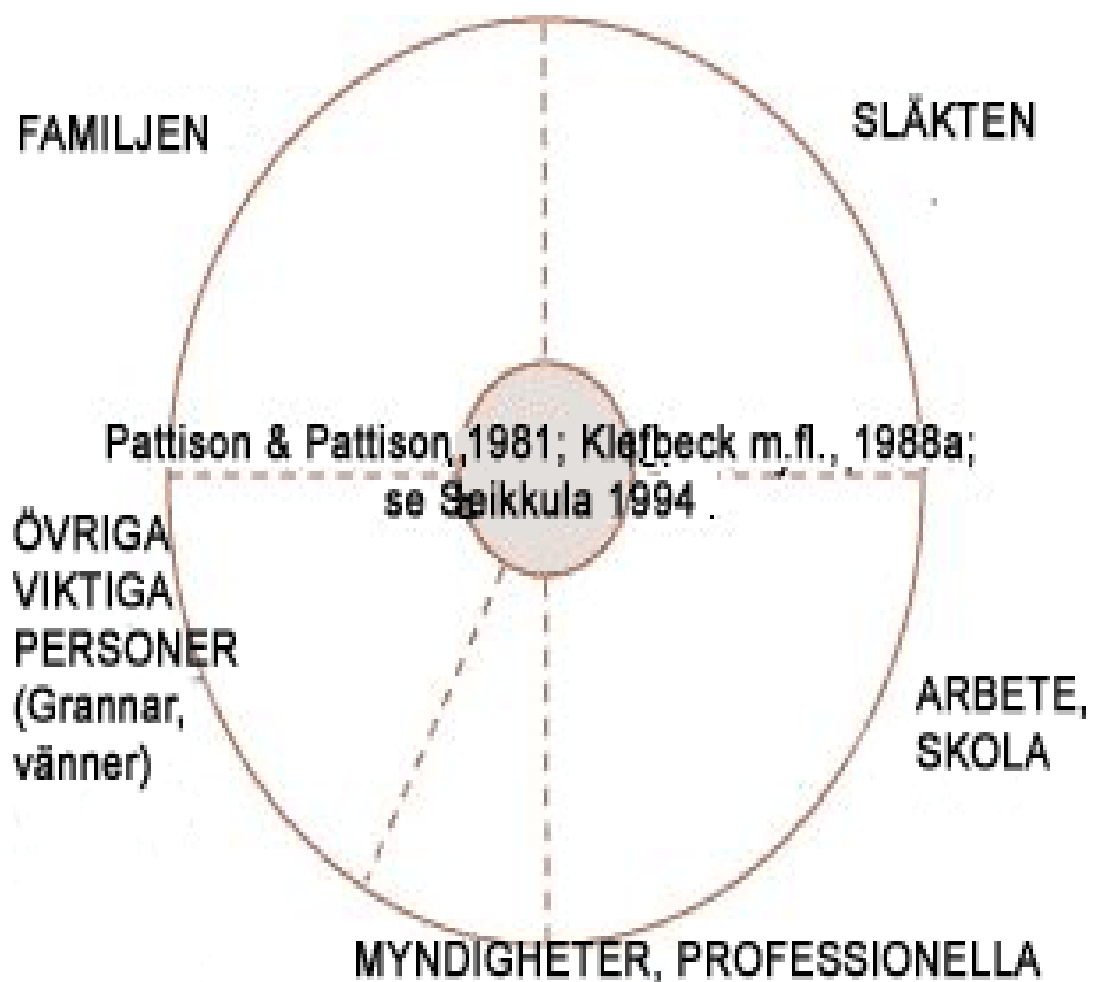
Fokusering – val av roll som skall utvecklas.

Samtalet fokuseras på en roll av central betydelse för barnets välmående rollen behandlas grundligt och preciseras genom exempel.

Överenskommelse om utvecklingsuppgift och uppföljning.

Överenskommelse om hemuppgifter genom vilka föräldern kan öva sig i den roll som valts överenskommelse om hur förälderns framsteg bedöms i fortsättningen.

Ett exempel på hur en nätverkskarta kan se ut.

Frågor, ställs åt socialarbetaren och familjearbetaren:

1. Vilka insatser tycker du att samhället kunde erbjuda familjerna? / Vilka förbättringar borde enligt din åsikt göras från samhällets sida för att trygga barns bästa?
2. Vilka är familjearbetets viktigaste insatser?
3. Hur kan en familjearbetare stöda föräldrarna i sin föräldraroll?
4. Berätta om dina egna erfarenheter av samarbetet med en familj?
5. Vilka svårigheter har ni sett/upplevt i samarbetet mellan familjearbetaren och familjemedlemmarna?
6. Vilka mål hade ni satt upp då processen startade?
7. Var det lätt att hitta gemensamma mål med familjen?
 - a) Ifall du har upplevt det svårt att hitta gemensamma mål? varför?
8. Vilka metoder/verktyg har fungerat bra/ dåligt?
9. Vilka kunskaper behöver en familjearbetare?
 - a) Vilka egenskaper anser du att är av betydelse hos en familjearbetare för att åstadkomma någon form av förändring i familjerna?
 - b) Har du upplevt att familjearbetet har åstadkommit effekter/förändringar i familjerna? I så fall vilka?

Frågor ställda åt familjen:

1. Vilka insatser tycker du att samhället kunde erbjuda familjerna? / Vilka förbättringar borde enligt din åsikt göras från samhällets sida för att trygga barns bästa?
2. Vilka är familjearbetets viktigaste insatser?
3. Hur kan en familjearbetare stöda föräldrarna i sin föräldraroll?
4. Berätta om dina egna erfarenheter av samarbetet med en familjearbetare?
5. Vilka svårigheter har ni sett/upplevt i samarbetet mellan familjearbetaren och familjemedlemmarna?
6. Vilka mål hade ni satt upp då processen startade?
7. Var det lätt att hitta gemensamma mål med familjearbetaren?
 - a) Ifall du har upplevt det svårt att hitta gemensamma mål? varför?
8. Vilka metoder/verktyg har fungerat bra/ dåligt?
9. Vilka kunskaper behöver en familjearbetare?

a) Vilka egenskaper anser du att är av betydelse hos en familjearbetare för att åstadkomma någon form av förändring i familjerna?

b) Har du upplevt att familjearbetet har åstadkommit effekter/förändringar i familjerna? I så fall vilka?